



Analiza stavova i potrošnje posjetitelja u međunarodnim riječnim krstarenjima u cilju poboljšanja i unaprjeđenja usluga u destinaciji

Analiza stavova i potrošnje posjetitelja u međunarodnim riječnim krstarenjima u cilju poboljšanja i unaprjeđenja usluga u destinaciji

Naručitelj:

Hrvatska turistička zajednica

Autor:

Mr.sc. Božana Matoš
Ancoris d.o.o. Osijek

Vanjski suradnik za provođenje usluge anketiranja:
Kulen Travel d.o.o. Osijek

Osijek, lipanj 2023.

Sadržaj

Sažetak	5
1. Uvod i polazište	7
2. Metodološki izvještaj	9
3. Analiza prometa u međunarodnim riječnim krstarenjima	13
3.1 Analiza prometa u riječnim krstarenjima na rijeci Dunav	14
3.2 Analiza prometa u međunarodnim riječnim krstarenjima na rijeci Dravi	17
3.3 Analiza prometa u međunarodnim riječnim krstarenjima na rijeci Savi	18
4. Trendovi u međunarodnim riječnim krstarenjima	20
4.1 Trendovi u riječnim krstarenjima u Europi	20
5. Socio-demografska obilježja posjetitelja i obilježja krstarenja	25
5.1 Obilježja posjetitelja po dobi, spolu i zemlji stalnog boravka	25
5.2 Obilježja krstarenja	26
6. Analiza programa putovanja i boravka u destinacijama u RH	30
7. Izdaci posjetitelja tijekom boravka u destinacijama u RH	36
8. Stavovi o ponudi u RH	41
9. Procjena ukupnih prihoda destinacije od proizvoda međunarodnih riječnih krstarenja	46
10. Zaključak	51
Izvori i literatura	52

Popis slika

Slika 1: Lokacije međunarodnih putničkih pristaništa na unutarnjim vodnim putovima RH	13
---	----

Popis tablica

Tablica 1: Prihodi od međunarodnih riječnih krstarenja	48
--	----

Popis grafikona

Grafikon 1: Zastupljenost brodara/operatora u riječnim krstarenjima u Hrvatskoj u 2022. godini	15
Grafikon 2: Zemlja porijekla putnika u riječnim krstarenjima u Hrvatskoj u sezoni krstarenja 2022. godine	15
Grafikon 3: Prikaz broja putnika kroz sezonu riječnih krstarenja 2022. godine	15

Grafikon 4: Broj pristajanja riječnih kruzera u putnička pristaništa na rijeci Dunav u 2022. godini.....	16
Grafikon 5: Broj putnika s riječnih kruzera iskrcanih preko putničkih pristaništa na rijeci Dunav u 2022. godini	17
Grafikon 6: Broj pristajanja riječnih kruzera u putničko pristanište na rijeci Dravi u 2022. godini	17
Grafikon 7: Broj putnika s riječnih kruzera iskrcanih preko putničkog pristaništa na rijeci Dravi u 2022. godini	17
Grafikon 8: Najpopularnije rijeke za riječna krstarenja u Europi	21
Grafikon 9: Najpopularnije europske zemlje za posjet u programima riječnih krstarenja	21
Grafikon 10: Prikaz omjera broja anketiranih putnika po kruzing tvrtki.....	25
Grafikon 11: Prikaz omjera broja anketirane posade po kruzing tvrtki.....	25
Grafikon 12: Zemlja stalnog boravka anketiranih putnika	25
Grafikon 13: Zemlja stalnog boravka anketirane posade	25
Grafikon 14: Udio anketiranih putnika po spolu	26
Grafikon 15: Udio anketirane posade po spolu	26
Grafikon 16: Udio anketiranih putnika po dobi	26
Grafikon 17: Udio anketirane posade po dobi	26
Grafikon 18: Učestalost posjeta anketiranih putnika Hrvatskoj	27
Grafikon 19: Asocijacija anketiranih putnika uz Hrvatsku.....	27
Grafikon 20: Izvor informacija anketiranih putnika o programu krstarenja	27
Grafikon 21: Način izbora izleta u Hrvatskoj	27
Grafikon 22: Učestalost riječnog krstarenja anketiranih putnika.....	28
Grafikon 23: Visina izdataka anketiranih putnika u destinaciji	36
Grafikon 24: Vrsta izdataka anketiranih putnika u destinaciji	36
Grafikon 25: Potrošnja anketiranih putnika prema zemlji stalnog boravka	37
Grafikon 26: Potrošnja anketiranih putnika prema dobi.....	37
Grafikon 27: Potrošnja anketiranih putnika prema brodaru/touroperatoru.....	37
Grafikon 28: Visina izdataka posade u destinaciji	38
Grafikon 29: Vrsta izdataka posade u destinaciji	38
Grafikon 30: Stupanj zadovoljstva putnika boravkom u Hrvatskoj	42
Grafikon 31: Stupanj zadovoljstva posade boravkom u Hrvatskoj	43

Sažetak

Naziv dokumenta	<i>Analiza stavova i potrošnje posjetitelja u međunarodnim riječnim krstarenjima u cilju poboljšanja i unaprjeđenja usluga u destinaciji</i>
Ciljevi	<i>Prikupljanje informacija o obilježjima turističke potražnje na međunarodnim riječnim krstarenjima Dunavom u Hrvatskoj u cilju poboljšanja i unaprjeđenja usluga u destinaciji</i>
Metode istraživanja	- osobni intervju i anketni upitnik preveden na engleski i njemački jezik - obuhvat na uzorku od ukupno 531 posjetitelja s brodova za riječna krstarenja Dunavom kroz travanj, svibanj i lipanj 2023. godine (474 putnika sa 6 kruzing tvrtki i 57 članova posade sa 2 kruzing tvrtke)
Socio-demografski profil posjetitelja	- u ukupnom udjelu putnika 42% je iz SAD, 32% iz Njemačke i 7% iz Velike Britanije - 67,2% anketiranih putnika dolazi iz SAD, udio žena i muškaraca među putnicima je ujednačen, prosječna dob putnika je 70 godina - 51,8% članova posade dolazi iz zemalja istočne Europe i 16,1% sa Filipina, udio muških članova posade je 66,1%, prosječna dob članova posade 39 godina
Obilježja krstarenja	- 54% putnika prvi puta posjećuje Hrvatsku - za 59,8% putnika prva asocijacija na Hrvatsku je povijest i kultura - 33,5% putnika je prvi puta na riječnom krstarenju - 40% putnika za krstarenje je dobilo informaciju od putničke agencije - za 82% putnika izlet u Hrvatskoj je bio uključen u osnovni paket krstarenja
Potrošnja tijekom boravka	- prosječna potrošnja putnika je 9,50 €, najviše se odnosi na suvenire 38,5%, domaća pića 21,5% i uslugu u barovima i restoranima 20,8% - prosječna potrošnja po članu posade je 22,40 €, 27,2% potrošnje se odnosi na hranu i piće u barovima i restoranima, 21,6% na domaće prehrambene proizvode i 21,6% na domaće piće
Zadovoljstvo tijekom boravka	- vrlo visok stupanj zadovoljstva putnici su iskazali za stručnost turističkih vodiča (87,9%), ljubaznost osoblja (78,29%), organizaciju izleta (72,58%), gastro ponudu (60,42%) te ukrcaj i iskrcaj na pristaništu (59,86%), a najniži stupanj zadovoljstva putnici su iskazali za dostupnost suvenira i informativnih materijala - posada je najvišim stupnjem zadovoljstva ocijenila sigurnost prilikom boravka, dostupnost informativnih materijala, gastro ponudu i ljubaznost osoblja dok su najniže ocjene dobili infrastruktura i uređenost okoliša pristaništa

1

Uvod i polazište



1. Uvod i polazište

Međunarodna riječna krstarenja su poseban oblik turizma koji se na unutarnjim vodnim putovima Republike Hrvatske odvija posljednjih 20 godina. Dolazak posjetitelja u destinaciju odvija se preko sedam lokacija na Dunavu, Dravi i Savi (Kupi) na kojima je izgrađena ili u izgradnji pristanišna infrastruktura za pristajanje kruzera te prihvata i otpremu putnika. Najveći udio prometa riječnih kruzera odvija se rijekom Dunav na kojoj se nalaze 4 putnička pristaništa; u Vukovaru i Iloku na području Vukovarsko-srijemske te Batini i Aljmašu na području Osječko-baranjske županije. Broj dolazaka riječnih kruzera do pandemije 2020. godine bio je u stalnom porastu koji je zabilježen gotovo kroz sve godine. Najveći broj dolazaka zabilježen je 2019. godine kada je riječnim putem Vukovarsko-srijemsku i Osječko-baranjsku županiju posjetilo preko 60 000 posjetitelja.

Sam početak razvoja riječnih krstarenja u Hrvatskoj obilježila je gradnja pristanišne infrastrukture. Prvo putničko pristanište izgrađeno je u Vukovaru, zatim u Iloku, a putnička pristaništa na području Osječko-baranjske županije slijedila su ovaj trend kroz godine te su izgrađena i putnička pristaništa u Osijeku, Batini i Aljmašu. Rijeka Sava zbog problema s plovnošću na određenim dionicama, ne privlači veliki broj posjeta riječnih kruzera, no kako su u tijeku projekti kojima će se problem ovih dionica riješiti u budućnosti i u infrastrukturu na rijeci Savi ulažu se značajna financijska sredstva. U tijeku pisanja ovog dokumenta u funkciji je i pred službenim otvaranjem pristaništa u Sisku dok je izgradnja pristaništa u Slavonskom Brodu planirana kroz razdoblje 2023.-2025. godine iz fonda Nacionalnog programa oporavka i otpornosti.

Programi u destinaciji s godinama su se mijenjali i prilagođavali trendovima kao odgovor na zahtjeve i interese ove specifične kategorije posjetitelja. Obzirom da se programi u destinaciji odvijaju uglavnom u obliku poludnevnih izleta i noćenja se primarno odvijaju na brodu, ovi posjetitelji nisu uvršteni u službene statističke podatke koji obrađuju turistički promet i nisu uključeni u do sada provedena istraživanja stavova i potrošnje turista u Hrvatskoj. Jedino do sada provedeno istraživanje stavova i potrošnje posjetitelja s međunarodnih krstarenja Dunavom u Hrvatskoj provedeno je za Lučku upravu Vukovar u 2013./2014. godini kada su prvi put prikupljeni podaci o obilježjima turističke potražnje na krstarenjima na Dunavu u Hrvatskoj (Institut za turizam). Osim činjenice da se broj posjetitelja u međunarodnim riječnim krstarenjima unazad 10 godina višestruko povećao, za pretpostaviti je da je došlo do promjene socio-demografskih obilježja posjetitelja, stavova i potrošnje posjetitelja u destinaciji, odnosno faktora koji utječu na razvoj proizvoda riječnih krstarenja.

Zadatak ovog istraživanja je prikupljanje, analiziranje i interpretacija podataka sa svrhom dobivanja relevantnih informacija potrebnih za poboljšanje i unaprjeđenje usluga svih dionika u međunarodnim riječnim krstarenjima u Republici Hrvatskoj. Istraživanje polazi od definiranja polazišta, postavljanja hipoteze i ciljeva, razrade i primjene metoda istraživanja te završava s pisanjem zaključka i preporukama za poboljšanje i unaprjeđenje usluga dionika u međunarodnim riječnim krstarenjima sukladno rezultatima istraživanja.

2

Metodološki izvještaj



2. Metodološki izvještaj

Predmetna analiza izvršena je tehnikama istraživanja prilagođenima ciljanoj skupini ispitanika, koristeći se instrumentima za prikupljanje primarnih i sekundarnih podataka kojima su rezultati istraživanja prikupljeni na najefikasniji način. Predmetna analiza oslanja se na sekundarne izvore podataka te primarna istraživanja i analize provedene za potrebe obrade definiranog sadržaja. Sekundarni izvori podataka su prethodno provedena istraživanja i izrađene analize i studije koje obrađuju međunarodna riječna krstarenja kao i ostala dostupna stručna i znanstvena literatura. Planirana primarna istraživanja provedena su metodom kvalitativnog i kvantitativnog istraživanja. Kvalitativno istraživanje provedeno je metodom intervjua s predstavnicima najvažnijih dionika u međunarodnim riječnim krstarenjima u destinaciji. Kvantitativno istraživanje provedeno je metodom ankete putem strukturiranog anketnog upitnika na uzorku 531 posjetitelja i člana posade u međunarodnim riječnim krstarenjima Dunavom na području Republike Hrvatske.

<i>Cilj istraživanja</i>	<i>Prikupljanje informacija o obilježjima turističke potražnje na međunarodnim riječnim krstarenjima Dunavom u Hrvatskoj u cilju poboljšanja i unaprjeđenja usluga u destinaciji.</i>
<i>Hipoteza</i>	<i>Prezentacijom prikupljenih podataka potaknut će se interes dionika za unaprjeđenjem i poboljšanjem usluga u destinaciji što će direktno doprinijeti povećanju stupnja zadovoljstva posjetitelja i povećanju ukupnih prihoda od međunarodnih riječnih krstarenja u destinaciji.</i>
<i>Razdoblje provedenih istraživanja</i>	⇒ siječanj – ožujak 2023; provođenje analize sekundarnih izvora podataka i dubinskih intervjua s ključnim dionicima, obrada podataka; ⇒ travanj – lipanj 2023; provođenje ankete putem strukturiranog upitnika i dubinskih intervjua s posjetiteljima na međunarodnim riječnim krstarenjima, obrada podataka i sastavljanje konačnog izvješća i zaključaka.
<i>Struktura i veličina uzorka</i>	Intervjui su provedeni sa sljedećih 8 dionika: ⇒ Lučka uprava Vukovar; Grgo Sabljčić, Đuro Bičanić ⇒ Lučka kapetanija Vukovar; kap. Ivan Barović ⇒ Turistička agencija Arriva; Krešimir Škrtić ⇒ Etno restoran Baranjska kuća; Stanko Škrobo ⇒ Kulen Travel d.o.o.; Domagoj Butković ⇒ Euroagent d.o.o.; Robert Toth ⇒ TZ Grada Vukovara; Marina Sekulić ⇒ Općina Draž; Valentina Avdičević Anketa je provedena na uzorku od ukupno 531 ispitanika, od toga 474 putnika i 57 članova posade. Uzorak od 474 putnika prikupljen je od 6

	brodara čiji su brodovi u vremenskom periodu anketiranja pristajali u putnička pristaništa na Dunavu: ⇒ Grand Circle Cruise Line (GCCL) ⇒ Viking ⇒ Ama Waterways ⇒ Avalon ⇒ TUI ⇒ Phoenix Reisen Uzorak od 57 anketiranih članova posade prikupljen je s brodova 2 brodara: ⇒ Viking ⇒ Grand Circle Cruise Line (GCCL)
Instrument istraživanja i sadržaj	⇒ intervju je proveden u formi polu-strukturiranih pitanja koja se odnose na: - ulogu ispitanika u proizvodnji riječnih krstarenja u destinaciji - opis usluge - prijedlog unaprjeđenja usluge ⇒ anketni upitnik s 25 pitanja strukturiran je u 3 cjeline kako bi se obradom i analizom odgovora dobile informacije o: - socio-demografskim obilježjima ispitanika - zadovoljstvu ponudom u destinaciji - potrošnji u destinaciji
Organizacija provođenja istraživanja	⇒ intervjui su provedeni putem osobnog intervjua i putem elektroničke pošte ⇒ anketni upitnici su prevedeni na engleski i njemački jezik, printani na tri stranice A4 formata s otisnutim logom Hrvatske turističke zajednice u zaglavlju prve stranice upitnika, anketiranje su proveli turistički vodiči agencije Kulen Travel d.o.o. iz Osijeka, anketiranje je provedeno nakon završenog izleta u destinaciji prilikom povratka na brod, uz svaki anketni upitnik ispitanicima je poklonjen suvenir koji je osigurala Hrvatska turistička zajednica (licitarsko srce, vrećica lavande ili kemijska olovka).

Sadržaj Analize stavova i potrošnje posjetitelja u međunarodnim riječnim krstarenjima u cilju poboljšanja i unaprjeđenja usluga u destinaciji obuhvaća poglavlja kako je opisano u nastavku uz opis pripadajuće metodologije rada i analize podataka:

Analiza prometa u međunarodnim riječnim krstarenjima	Analiza prometa u međunarodnim riječnim krstarenjima obuhvaća desetogodišnje razdoblje od 2013.-2022. godine. Analiza prometa izvršena je se za svako putničko pristanište pojedinačno, za svaku rijeku pojedinačno (Dunav, Drava, Sava), prikazom podataka o broju pristajanja kroz godine i
--	---

	<i>broju posjetitelja kroz godine. Analiza je izvršena temeljem dostupnih statističkih podataka lučkih uprava na unutarnjim vodama koristeći grafički i opisni dio uz svaki obrađeni podatak.</i>
<i>Trendovi u međunarodnim riječnim krstarenjima</i>	<i>Za potrebe izrade analize trendova u međunarodnim riječnim krstarenjima dan je usporedni prikaz obilježja riječnih krstarenja do 2019. godine i promjena nakon pandemije COVID-19 koje značajno utječu na ukupna obilježja riječnih krstarenja, analizom su obuhvaćeni trendovi u okruženju i trendovi u krstarenjima općenito.</i>
<i>Socio-demografska obilježja posjetitelja</i>	<i>Za potrebe izrade socio-demografskih obilježja posjetitelja dan je grafički i opisni prikaz obilježja posjetitelja u međunarodnim riječnim krstarenjima u destinaciji koristeći se statističkim podacima putničkog prometa Dunavom u 2022. te zasebno uz analizom anketiranih putnika.</i>
<i>Analiza programa putovanja i boravka u destinacijama u RH</i>	<i>Analiza programa u destinaciji izvršena je temeljem ponude programa tvrtki za riječna krstarenja kao i temeljem dubinskih intervjua s dionicima turističkog sektora koji sudjeluju u pružanju usluga organizacije i vođenja izleta u destinaciji.</i>
<i>Izdaci posjetitelja tijekom boravka u destinacijama u RH</i>	<i>Analiza podataka o izdacima posjetitelja koje ostvare u destinaciji izvršena je kroz obradu podataka iz anketnih upitnika.</i>
<i>Stavovi o ponudi u RH</i>	<i>Analiza podataka o stavovima i zadovoljstvu posjetitelja u destinaciji izvršena je kroz obradu podataka iz anketnih upitnika.</i>
<i>Procjena ukupnih prihoda destinacije od proizvoda međunarodnih riječnih krstarenja</i>	<i>Procjena ukupnih prihoda izvršena je temeljem prikupljenih informacija o uslugama koje se pružaju u destinaciji, a vezane su uz sve pojedinačne turističke i ugostiteljske usluge, usluge javnih službi, usluge opskrbe broda, pripadajućih pristojbi i sl., a koje generiraju ukupni prihod od međunarodnih riječnih krstarenja u destinaciji.</i>

3

Analiza prometa u međunarodnim
riječnim krstarenjima



3. Analiza prometa u međunarodnim riječnim krstarenjima

Riječna krstarenja su prije razdoblja pandemije doživljavala pravu ekspanziju, kako u Europi tako i u Hrvatskoj. Iako je plovidba unutarnjim vodnim putovima RH bila uobičajena za teretni promet, putnički promet započeo je tek u ranim 2000. kada su otvorena prva putnička pristaništa na Dunavu. Već 2004. godine putničko pristanište u Vukovaru zabilježilo je 57 uplovljavanja i u destinaciju dovelo prve ozbiljnije brojke posjetitelja rijekom. Na rijeci Dravi promet u međunarodnim krstarenjima bilježi se od 2009. godine na tada privremeno otvorenom putničkom pristaništu u Osijeku dok su na rijeci Savi dolasci riječnih kruzera krenuli 2015. godine s pristajanjima u Slavonskom Brodu i Sisku.

Osnovne pretpostavke razvoja višednevnih međunarodnih riječnih krstarenja su uređen plovni put, izgrađena pristanišna infrastruktura i turistička atraktivnost destinacije. Sam početak razvoja riječnih krstarenja obilježila je gradnja pristanišne infrastrukture dok su se programi u destinaciji s godinama mijenjali kao odgovor destinacije na zahtjeve i interese ove specifične kategorije putnika. Danas je Hrvatska prepoznata kao destinacija riječnih krstarenja i uvrštena u većinu programa riječnih krstarenja donjim Dunavom vodećih kruziranja i touroperatera.

Promet se u međunarodnim riječnim krstarenjima odvija na Dunavu, Dravi i Savi. Ukupno je sedam lokacija putničkih pristaništa od čega se četiri nalaze na Dunavu i jedno na Dravi dok su na rijeci Savi pristaništa u fazi otvaranja (Sisak) i gradnje (Slavonski Brod).



Slika 1: Lokacije međunarodnih putničkih pristaništa na unutarnjim vodnim putovima RH

Sva izgrađena pristaništa su sukladno Zakonu o plovidbi i lukama unutarnjih voda opremljena sa:

- ⇒ pristanom čija veličina odgovara vrsti plovila, uređaje i opremu za siguran privez plovila,
- ⇒ pristupnim mostom za ukrcaj i iskrcaj putnika,
- ⇒ informacijskom pločom s osnovnim podacima o pristaništu,
- ⇒ objektima sigurnosti plovidbe postavljenim u skladu s planom obilježavanja,
- ⇒ uređenim i osvijetljenim prilazima pristaništu,
- ⇒ opremom i obučanim osobljem za zaštitu od požara, prema posebnim propisima.

Obzirom na praksu plovidbe u riječnim krstarenjima u Hrvatskoj i činjenicu da su pristaništa na našim rijekama samo luke pristajanja, a ne polazišne luke, na pristanima ne postoje prostori predviđeni za odlaganje prtljage niti smještaj putnika pri ukrcaju ili iskrcaju. Granična i carinska kontrola obavljaju se na samom brodu, odnosno u prostorima na samom pristanu ukoliko su dostupni.

Promatrajući geografsko područje na kojem se odvijaju riječna krstarenja i s njim povezani izleti, govorimo o destinaciji koja u najvećoj mjeri obuhvaća Osječko-baranjsku i Vukovarsko-srijemsku županiju. Iako odvojene kao dvije regionalne cjeline, obje županije obuhvaćene su zajedničkim programima izleta posjetitelja s riječnih krstarenja. Razlog tomu je mala udaljenost između najposjećenijih turističkih atrakcija koje se nalaze u obje županije kao i dobra prometna povezanost svih pet putničkih pristaništa smještenih na Dunavu i Dravi.

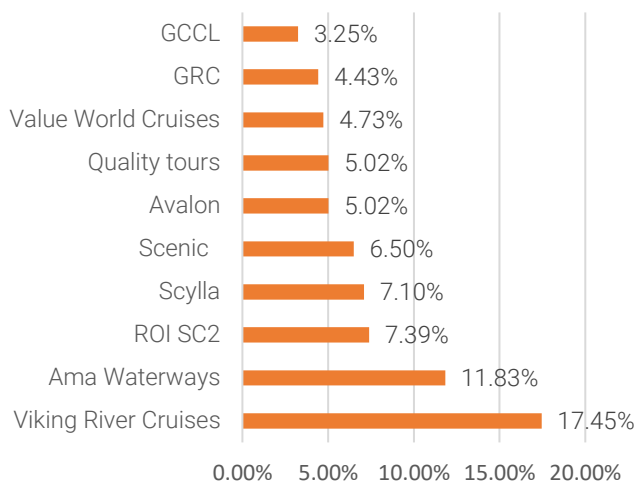
U predpandemijskoj 2019. godini kada su zabilježene rekordne brojke u svim granama turizma, u riječna putnička pristaništa na Dunavu, Dravi i Savi ukupno je uplovio 591 riječni kruzera od čega 557 na četiri pristaništa na Dunavu, 31 na Dravi i 3 na Savi. Ukupno je Osječko-baranjsku i Vukovarsko-srijemsku županiju posjetilo 60 711 (izuzeta višestruka pristajanja) putnika dok je u Brodsko-posavskoj i Sisačko-moslavačkoj zabilježeno po 368 putnika.

3.1 Analiza prometa u riječnim krstarenjima na rijeci Dunav

U riječnim krstarenjima značajnu ulogu zauzela je rijeka Dunav. Zbog svoje dužine kojom prolazi kroz deset zemalja Europe ova rijeka iznimno je popularna kod zaljubljenika u riječna krstarenja. Zahvaljujući kanalu Rajna-Majna-Dunav, umjetnom kanalu koji spaja rijeke Majnu i Dunav, osigurana je plovna veza između estuarija Rajne i delte Dunava u istočnoj Rumunjskoj, povezujući Sjeverno more i Atlantski ocean s Crnim morem. Riječna krstarenja Dunavom možemo prema programima putovanja podijeliti na krstarenja uzvodno od Budimpešte i krstarenja nizvodno od Budimpešte. Zbog iznimnih prirodnih, kulturnih i povijesnih atrakcija kao i činjenice da su na uzvodnom dijelu Dunava glavni gradovi Budimpešta, Bratislava i Beč, krstarenja na rutama Gornjeg Dunava zastupljenija su od krstarenja Donjim Dunavom i u prosjeku se 80% programa odvija na tom dijelu plovnog puta.

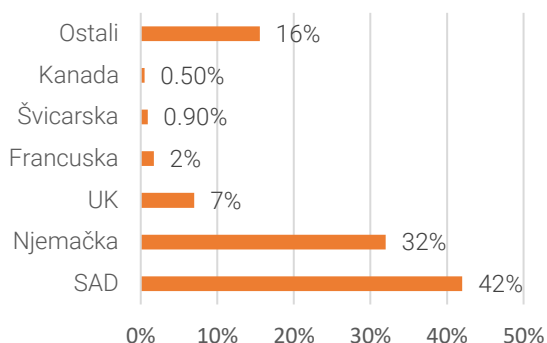
Na ukupno 137 km plovnog puta rijeke Dunav kroz teritorij Republike Hrvatske i četiri uređena putnička pristaništa za prihvat riječnih kruzera, može se zaključiti da su infrastrukturni preduvjeti za razvoj međunarodnih riječnih krstarenja na ovoj rijeci ostvareni. Putničkim pristaništima na Dunavu temeljem Zakona o plovidbi i lukama unutarnjih voda upravlja Lučka uprava Vukovar. Najzastupljenije po broju pristajanja je putničko pristanište u Vukovaru, a slijede ga Ilok, Aljmaš i Batina.

Iz grafikona je vidljivo da kruzing tvrtka Viking i dalje drži najveći udio u pristajanjima u putnička pristaništa u Hrvatskoj, no u usporedbi s 2019. godinom kada je taj udio iznosi 19,9% zamjetno je smanjenje udjela za 2,5%. S druge strane Ama Waterways bilježi veliki porast u udjelu sa 4,31% iz 2019. na 11,83%. U odnosu na 2019., Scylla je također smanjila udio za oko 4% i sa druge pozicije pala na 4. mjesto. Poziciju u prvih 10 izgubila je i kruzing tvrtka Luftner koja je 2019. godine imala udio 8,38%. U prvih 10 tvrtki našla su se i neka nova imena u industriji riječnih krstarenja, što je posljedica pandemije i preuzimanja mnogih tvrtki i njihove flote.



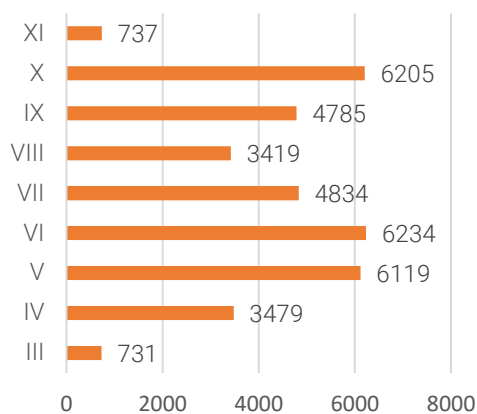
Grafikon 1: Zastupljenost brodara/operatera u riječnim krstarenjima u Hrvatskoj u 2022. godini

U odnosu na predpandemijsku 2019. godinu bilježi se rast udjela putnika iz Sjedinjenih Američkih Država sa 36,72% na 42%. Najveći rast bilježe dolasci putnika iz Njemačke sa 18,56% na 32%. Putnici iz Velike Britanije smanjili su udio u dolascima sa 13,98% na samo 7%, a ukupno je zabilježeno smanjenje udjela putnika iz Švicarske, Kanade i Francuske te skandinavskih zemalja.



Grafikon 2: Zemlja porijekla putnika u riječnim krstarenjima u Hrvatskoj u sezoni krstarenja 2022. godine

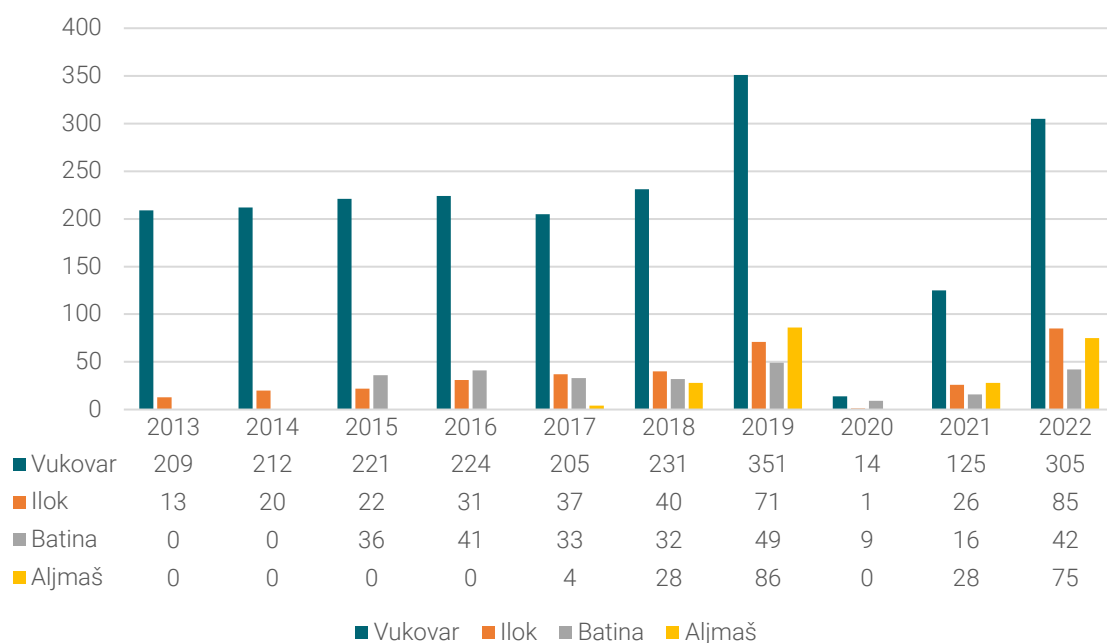
Sezona riječnih krstarenja započinje već u ožujku i traje do kraja studenog. U usporedbi s 2019. godinom zabilježen je veći interes za dolascima kroz mjesec listopad. Proljeće i jesen i dalje su najpopularnija razdoblja za riječno krstarenje, odnosno najveći promet bilježi se kroz travanj, svibanj i listopad. Bez obzira na gotovo dostignute brojke pristajanja kruzera iz 2019. godine, broj putnika je manji iz razloga što kruzери u 2022. godini još uvijek nisu plovili punim kapacitetima.



Grafikon 3: Prikaz broja putnika kroz sezonu riječnih krstarenja 2022. g.

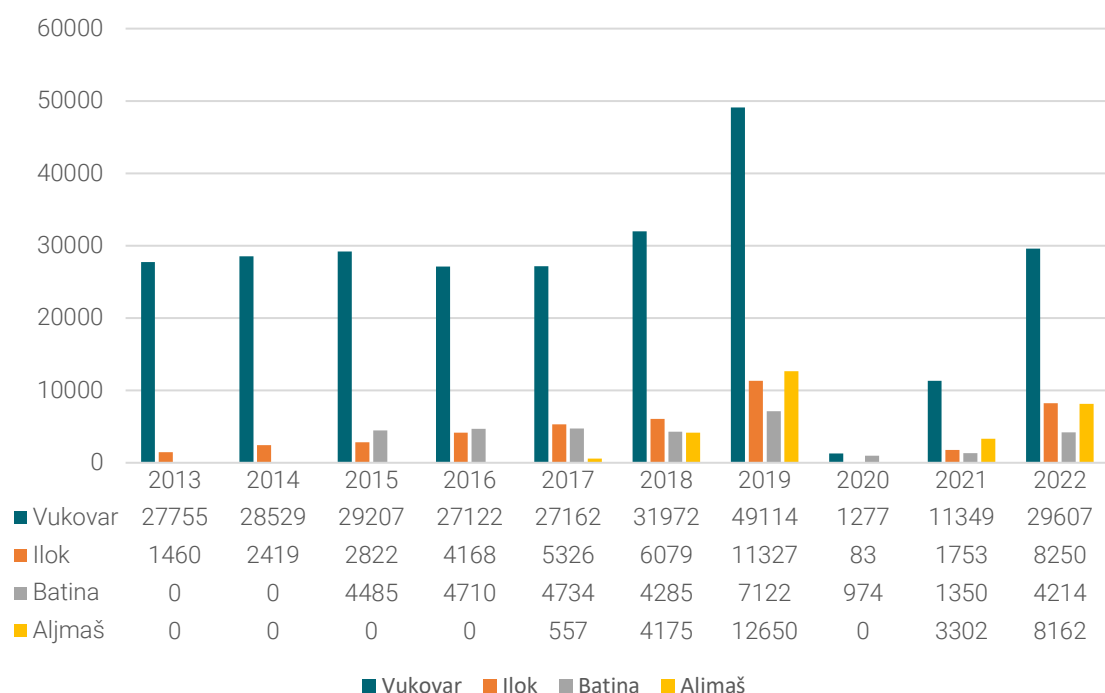
U prethodnim grafikonima je opisana zastupljenost brodara, demografska obilježja ukupnog broja putnika u međunarodnim riječnim krstarenjima rijekom Dunav koji su posjetili Republiku Hrvatsku preko putničkih pristaništa Vukovar, Ilok, Batina i Aljmaš kao i prikaz broja putnika kroz sezonu pristajanja. Podaci koji su obrađeni u njima odnose se na promet u 2022. godini o kojem službeni evidenciju vodi nadležna Lučka uprava Vukovar na uzorku od ukupno 36 466 putnika (isključena višestruka pristajanja istog broda).

Kao što je ranije navedeno, broj uplovljavanja riječnih kruzera najučestaliji je na putničkom pristaništu Vukovar, preko kojeg se iskrci i ukrca najveći udio putnika. Na ovom pristaništu tijekom sezone riječnih krstarenja često su na vezu i 3 kruzera. Ujedno je to i lokacija na kojoj brodari koriste najveći broj dodatnih usluga poput opskrbe vodom, opskrbe namirnicama i usluge odvoza otpada. Na ovom pristaništu bilježi se i najdulje zadržavanje plovila na vezu.



Grafikon 4: Broj pristajanja riječnih kruzera u putnička pristaništa na rijeci Dunav u 2022. godini

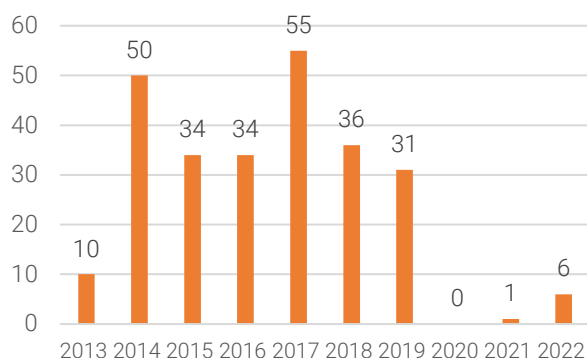
Broj putnika je kroz sezonu 2022. godine zbog smanjenja kapaciteta uslijed uvjeta nakon pandemije (obavezno osiguravanje praznih kabina za oboljele od COVID-19), bio značajno manji od sezone iz 2019. godine. Najveći broj ukrcaja i iskrcaja putnika bilježi pristanište u Vukovaru gdje se često putnici samo iskrcavaju u uzvodnoj plovidbi, odnosno samo ukrcaju u nizvodnoj plovidbi. U ovim slučajevima ukrcaj i iskrcaj obavlja se najčešće u jednom od uzvodnih pristaništa Batina ili Aljmaš. Nadalje, značajan porast prihvaća i otpreme putnika bilježi se preko putničkog pristaništa u Aljmašu. Razlog tome su nepovoljni uvjeti plovnosti na rijeci Dravi u kojima se otkazuju uplovljavanja u putničko pristanište i prebacuju u putničko pristanište Aljmaš. Programi u destinaciji ostaju isti, ukupan broj putnika u destinaciji se ne mijenja, razlika je samo u najavljenom omjeru broja pristajanja i broja putnika na pristaništima na rijeci Dunav i rijeci Dravi. Napomena; u prikazanom grafikonu je broj ukrvanih ili iskrcani putnika preko svakog pojedinog pristaništa. Obzirom da se posljednjih godina brodari odlučuju za iskrcaj na jednom, a ukrcaj na drugom pristaništu, oduzimanjem dvostrukih pristajanja ukupan broj putnika u destinaciji je manji od statističkog prikaza ukrcaja i iskrcaja putnika.



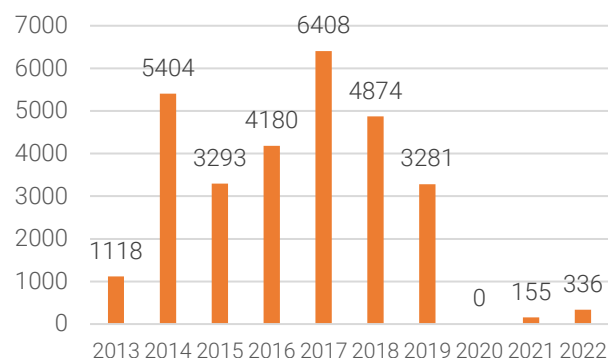
Grafikon 5: Broj putnika s riječnih kruzera iskrcanih preko putničkih pristaništa na rijeci Dunav u 2022. godini

3.2 Analiza prometa u međunarodnim riječnim krstarenjima na rijeci Dravi

Na rijeci Dravi najkraća je dionica plovidbe u međunarodnim riječnim krstarenjima u Hrvatskoj u duljini od samo 20 km, odnosno do putničkog pristaništa u centru grada Osijeka. Uplovljavanje u rijeku Dravu dio je programa riječnih krstarenja Dunavom, a često je zbog izrazito niskih vodostaja ono onemogućeno te se pristajanja preusmjeravaju na najbliže pristanište na Dunavu u Aljmašu. Putničko pristanište je funkcioniralo na privremenom objektu "Galijs" sve do izgradnje novog pristaništa 2021. godine na kojem je uslijed niskih vodostaja tijekom 2022. zabilježen dolazak tek 6 riječnih kruzera.



Grafikon 6: Broj pristajanja riječnih kruzera u putničko pristanište na rijeci Dravi u 2022. godini



Grafikon 7: Broj putnika s riječnih kruzera iskrcanih preko putničkog pristaništa na rijeci Dravi u 2022. godini

3.3 Analiza prometa u međunarodnim riječnim krstarenjima na rijeci Savi

Rijeka Sava na području Republike Hrvatske teče u dužini od čak 510 kilometara što je čini najduljom rijekom u našim granicama. Sava spaja 3 glavna grada Ljubljanu, Zagreb i Beograd gdje se ulijeva u rijeku Dunav i u povijesti je bila važan prometni pravac. Unatoč tome, Sava trenutno nije plovna cijelim svojim tokom, a riječni promet općenito uvjetovan je ograničenjima u plovidbi na nekim dionicama. Osim nedovoljnog održavanja, na plovidbu rijekom Savom utječe i veliki broj oštih zavoja te plicaci koji se pojavljuju pri niskom vodostaju. Tako su i riječna krstarenja na rijeci Savi uvjetovana ograničenjima plovidbe što je uzrok i kasnijem razvoju pristanišne infrastrukture.

Na rijeci Savi nalaze se dvije lokacije za međunarodna putnička pristaništa. U Slavonskom Brodu gradnja pristanišne infrastrukture planirana je u 2023. godini i u 2025. bi trebalo biti službeno otvoreno moderno pristanište s nizom turističkih i ugostiteljskih sadržaja na samom pristanu. Putničkim pristaništem upravlja Lučka uprava Slavonski Brod. U Sisku je infrastruktura pristaništa u potpunosti završena, a otvaranje je planirano do kraja 2023. godine. Putničkim pristaništem upravlja Lučka uprava Sisak.

Međunarodna riječna krstarenja do sada zabilježena na rijeci Savi bila su organizirana kod manjeg broja kruzing tvrtki i touroperatora. Do sada je kontinuirani interes za krstarenjima Savom u svojim programima iskazala tvrtka Croisi Europe koja nudi program krstarenja Dunavom i Savom od Budimpešte do Siska i obrnuto.

Međunarodna riječna krstarenja rijekom Savom bilježe se u službenoj statistici lučkih uprava od 2015. godine kada je Savom plovio prvi riječni kruzer koji je u destinaciju uplovio sa 153 putnika. Od 2015. godine do 2019. godine broj uplovljavanja nije se značajno mijenjao. Savom su plovila do 3 kruzera godišnje koliko ih je najviše zabilježeno 2019. godine i koji su destinaciju posjetili sa 361 iskrcanim putnikom u Slavonskom Brodu i 368 putnika iskrcanih u Sisku. U periodu od 2020. do 2022. godine rijekom Savom nije bilo riječnih krstarenja, a ponovni dolasci najavljeni su u 2023. godini.

Od samih početaka međunarodnih riječnih krstarenja u Hrvatskoj, rijeka Dunav najpopularnija je rijeka za krstarenja, a putničko pristanište Vukovar najposjećenije je pristanište u sezoni riječnih krstarenja. Infrastruktura za cjelovitu ponudu riječnih krstarenja biti će u cijelosti završena izgradnjom putničkog pristaništa u Slavonskom Brodu, dok ostala pristaništa zahtijevaju redovna održavanja i modernizaciju. Brojke pristajanja i broja putnika kreću se u smjeru rekordne 2019. godine i za očekivati je daljnji rast u sljedećim godinama.

4

Trendovi u međunarodnim riječnim krstarenjima



4. Trendovi u međunarodnim riječnim krstarenjima

Trendovi u međunarodnim riječnim krstarenjima polako se vraćaju u smjerove koji su najavljivani prije pandemije, prate trendove u ostalim granama turizma uzrokovane dubokom transformacijom turizma i promjenom ponašanja turista te donose neke nove izazove u razvoju ovog sve popularnijeg turističkog proizvoda.

Pandemija virusa Covid-19 otkrila je veliku ranjivost turizma na promjene i poremećaje, a posebno se to odrazilo na kruzing industriju. Tijekom 2020. i 2021. godine od potpune obustave putovanja do polaganog otvaranja uz nove trendove koji su većinom pratili nove okolnosti putovanja i preporučene zdravstvene mjere suzbijanja širenja virusa. S tim u skladu i međunarodna riječna krstarenja morala su uvesti niz promjena u uobičajenim protokolima svojih programa, od načina ukrcaja putnika, posluživanja hrane, aktivnosti na brodu i izleta u destinaciji. Radi obaveznih udaljenosti među putnicima kapaciteti popunjenosti brodova bili su smanjeni i izostale su neke usluge koje su bile uobičajene za ovaj proizvod (otvoreni *buffet*, *spa* i *wellness* zone i sl.). Međutim, interes za riječni kruzing vraćao se s vremenom kako je i ugroza od širenja virusa postajala sve manja. Putovanja koja su otkazana tijekom 2020. godine prebačena su na 2021. ili 2022. godinu koju je u potpunosti obilježio oporavak turizma. Brojke koje su bile na razini onih iz 2019. gotovo su u potpunosti dostignute brojem pristajanja u 2022. godini.

U 2022. godini vidjela se jasna promjena u ponašanju turista, što je navelo tvrtke i destinacije da se prilagode kako bi ispunili njihova visoka očekivanja. Neke promjene koje se bilježe u globalnom turizmu vidljive su i u riječnim krstarenjima, poput svjesnosti prema održivosti i fleksibilne politike otkazivanja. Pandemija je zauvijek promijenila način razmišljanja putnika. Analiza turističkih trendova pomaže spoznati turistički emitivnim i receptivnim zemljama kako postupiti na tržištu, stoga se u cilju unaprjeđenja proizvoda riječnih krstarenja u destinaciji u nastavku ovog poglavlja donose osnovni trendovi koji su trenutno zastupljeni u ovom turističkom proizvodu.

4.1 Trendovi u riječnim krstarenjima u Europi

Riječna krstarenja u Europi vratila su se na predpandemijske brojke, a sve tvrtke za krstarenje i touroperatora izvješćuju o porastu potražnje za riječnim krstarenjima koja daleko nadmašuje dosadašnju potražnju za krstarenjima oceanom. Potražnja je djelomično uzrokovana sveukupnim povećanjem udobnosti putovanja, ali i manjim kapacitetima riječnih brodova. Putnici se osjećaju ugodnije i sigurnije na brodovima kapaciteta oko 100 putnika nego na velikim oceanskim kruzerima. Kultura, povijest i hrana i dalje privlače većinu putnika, a Europa ovdje zauzima vodeću poziciju.

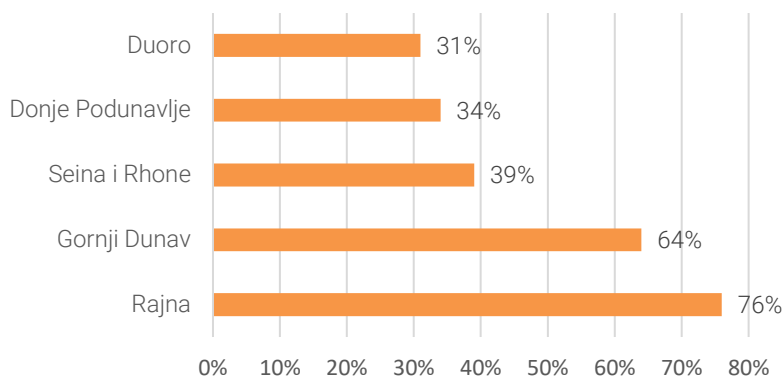
Povećani interes za riječnim krstarenjima u 2022. i 2023. godini rezultat je jednim dijelom i otkazivanja putovanja tijekom pandemije kada je većina putnika umjesto otkaza odabrala opciju polaska u novom terminu. Sve veća potražnja pokrenula je i trend povećanja cijene krstarenja i veće potrošnje. Rezerviraju se dulja putovanja i nadograđuju kategorije smještaja ili odabire program krstarenja više kategorije. Sve veći je interes i za programima *cruise&stay* u kojima putnici nakon ili prije ukrcaja dodatno borave u odredištu u samoj luci ukrcaja/iskrcaja ili bližem odredištu s avionskom konekcijom.

U nekoliko provedenih anketa među klijentima iz SAD-a koji čine najveći udio putnika u riječnim krstarenjima u našoj destinaciji, zabilježeno je slabljenje interesa za krstarenja Azijom i povećanje interesa za krstarenja Europom. Razlog tomu je percepcija Azije kao još uvijek nesigurne zemlje po pitanju

zaštite od zaraze virusom COVID-19, dok Europa sa uvedenim sigurnosnim mjerama ulijeva putnicima više povjerenja.

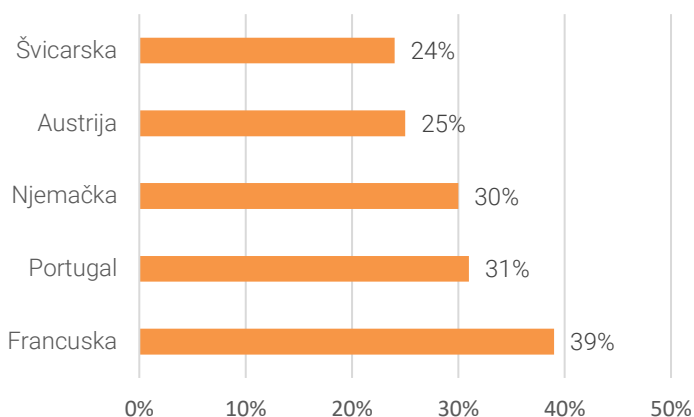
Dulje plovidbe novi je trend u riječnim krstarenjima za klijente iz SAD-a koji je za razliku od predpandemijskog trenda više kraćih krstarenja, donio neke novosti u ponudi krizing tvrtki i operatera. Potražnja za duljim putovanjima uzrokovana je željom putnika da maksimalno iskoriste svoje vrijeme u Europi, stoga se rezerviraju uzastopna putovanja, a neke tvrtke udružuju krstarenja kako bi stvorile puno duža putovanja. Zamijećena je i ponuda u kojoj se za drugo putovanje dobije popust, a sve kako bi se odgovorilo na ovaj novi trend. Primjere ovakvih duljih krstarenja već u ponudi ima nekoliko tvrtki za krstarenja. Ama Waterways najavila je najduže riječno krstarenje ikada, plovidbu od 46 noći kroz 14 europskih zemalja s polascima u travnju, lipnju i kolovozu. Viking nudi 16-noćno krstarenje prijestolnicama istočne Europe koje vodi u pet glavnih gradova Beč, Budimpeštu, Bratislavu, Bukurešt i Beograd.

Prema anketi "Lista želja" zajednice brendova Globus - Globus, Cosmos i Avalon Waterways među klijentima iz SAD-a, prvih pet rijeka za koje su putnici zainteresirani za plovidbu uključuju Rajnu, Gornji Dunav, Sein, Rhone, Donje Podunavlje i Douro.



Grafikon 8: Najpopularnije rijeke za riječna krstarenja u Europi
Izvor: <https://www.travelpulse.com>

Prema istoj anketi, zemlje koje se nalaze na vrhu popisa koje se moraju posjetiti su Francuska, Portugal, Njemačka, Austrija i Švicarska. Izvan Europe, rezultati istraživanja pokazuju da su rute riječnih krstarenja od najvećeg interesa rijekom Nil (15%), Mekong (13%) i Amazona (9%).



Grafikon 9: Najpopularnije europske zemlje za posjet u programima riječnih krstarenja
Izvor: <https://www.travelpulse.com>

Tematska krstarenja vezana uz božićne sajmove kroz prosinac i dalje su rastući trend u programima riječnih krstarenja. Upravo ovaj trend je zamijećen i u programima na Donjem Dunavu pa je sezona riječnih krstarenja s pristajanjima u Hrvatskoj prema najavama za 2023. godinu po prvi puta produžena do kraja prosinca s pristajanjima u Vukovaru i Iloku.

Također je zamijećeno i da se sve više operatera uključuje se u višegeneracijski trend putovanja. Ideja o mlađoj populaciji na riječnom krstarenju bila bi gotovo nezamisliva u prošlosti, ali neke tvrtke poput Uniworlda, Croisi Europe i Taucka već se promoviraju s obiteljskim paketima, dok A-ROSA ima čak i dječju igraonicu i dječje jelovnike na brodu. Avalonova aktivna krstarenja su također u međuvremenu počela privlačiti obitelji s tinejdžerima. U obradi statističkih podataka o putnicima u našoj destinaciji za sada nisu zabilježeni ovakvi odmaci od uobičajene dobne strukture putnika.

Zaključno, u nastavku je pregled osnovnih trendova u programima riječnih krstarenja u Europi i koji nam kao receptivnom tržištu mogu pomoći u unaprjeđenju usluga s ciljem povećanja zadovoljstva posjetitelja i ostvarenja većih ekonomskih učinaka. Neki trendovi nastavili su se i u postpandemijskom razdoblju dok su drugi vezani uz daljnje zdravstvene preporuke u cilju sprječavanja širenja zaraze virusom COVID-19.

- ⇒ **Duži programi krstarenja;** zbog povećanje potražnje za duljim krstarenjima uvode se novi programi sa više obilazaka na istoj ruti, spajaju se programi krstarenja, povećava se ponuda programa krstarenja s boravkom prije i nakon krstarenja; *cruise&stay*.
- ⇒ **Kvalitetna i jedinstvena ponuda programa u destinaciji;** odredište je uz ponudu na brodu, postalo ključni kriterij za odabir programa krstarenja stoga je povećana ponuda različitih izleta u jednom programu krstarenja, a programi često nude i odabir između dva i više izleta u jednoj destinaciji. Mnoge kuzing tvrtke i operateri zahtijevaju ekskluzivne programe izleta u destinaciji samo za njihove goste kako bi se izdvojili u ponudi.
- ⇒ **Produljenje sezone krstarenja;** većina tvrtki za riječna krstarenja produljuje svoje sezone krstarenja kako bi rasporedili povećanu potražnju kroz godinu. Krstarenja božićnim sajmovima koja su nekada bila vezana samo uz glavne gradove i određene rute plovidbe, sada se šire i izvan tradicionalnih ruta plovidbe, a sezona riječnih krstarenja se sa studenog produžuje i kroz prosinac.
- ⇒ **Nova kategorija putnika;** obilježja putnika na riječnim krstarenjima se mijenjaju. Uobičajene parove starije životne dobi sve više zamjenjuju mlađi putnici kao i obitelji sa djecom. Stoga mnogi programi krstarenja uključuju vožnju kajakom, planinarenje, vožnju biciklom i trčanje te ostale oblike aktivnog boravka na brodu i na kopnu. Trend interesa „solo“ putnika za riječnim krstarenjima koji je počeo prije pandemije, također je nastavljen.
- ⇒ **Tematska krstarenja;** ovaj uobičajeni trend u programima riječnih krstarenja i dalje zauzima veliki udio u programima kao i prije pandemije. Posebno su popularna među putnicima koji su već u iskustvu imali jedno ili više krstarenja. Uz do sada već predstavljene tematske rute vezane uz božićne sajmove, kulturu i eno-gastro ponudu, novi programi uključujući fotografiju, posebne programe ishrane, jogu, meditaciju, dizajn, koncerte i ostale tematske programe.

- ⇒ **Korištenje tehnologije na brodu;** zabilježen je trend tehnološki poboljšanih krstarenja, od prijave koja je *on line*, ukrcajne karte na pametnom telefonu, ključ kabine ili prekidač za svjetlo biti će skener telefona i sl. Ovaj trend posebno je zamjetan nakon pandemije kada su se počele koristiti razne *on line* aplikacije za rezervacije i ukrcaj te ostala beskontaktna tehnologija koja ima za cilj ubrzanje procesa, ali i smanjenje direktnog i bliskog kontakta.
- ⇒ **Instagram putovanja;** promocija putovanja na društvenim mrežama proširila se i na riječna krstarenja, a putnici se o putovanjima više informiraju ovim putem nego iz drugih izvora. Ovaj trend se više nego ikada prenosi na nove putnike u nadolazećim godinama, stoga će influenceri, blogeri i stručnjaci imati veliku ulogu u odabiru programa krstarenja širenjem svojih iskustava i preporukama.
- ⇒ **Zdrava hrana i piće;** novi trendovi u krstarenju imaju naglasak na programima s uključenim *wellnessom* i zdravom prehranom. Dakle, krstarenja su dorasla izazovu s jelovnicima koji donose nešto u čemu će svatko uživati, a da pritom ne unose neželjene masnoće i kalorije. S ovim trendom i industrija riječnih krstarenja je potaknula zdravu prehranu.
- ⇒ **Utjecaj generacije Z;** mladi su pokazali veliki interes za krstarenje. Čak su i mnoge tvrtke za krstarenja osmislile posebna krstarenja generacije Z za ljude njihove dobi. Oni izbjegavaju stereotip o putnicima s ruksacima koji odsjedaju u hostelima kako bi postali sofisticirani međunarodni turisti. Štoviše, vjeruju da krstarenja kombiniraju troškove smještaja, hrane, izleta i prijevoza, sve u jednom.
- ⇒ **Zdravstvene mjere;** i nakon pandemije nastavlja se trend osiguravanja sigurnosnih standarda u cilju prevencije širenja virusa COVID-19. Putnici također moraju ponijeti osobnu zaštitnu opremu kao što su sredstva za dezinfekciju, a tvrtke za krstarenja osigurat će redovno čišćenje i dezinfekciju javnih površina radi sigurnosti putnika.
- ⇒ **Održiva krstarenja;** u sezoni krstarenja 2023. velika središnja točka industrije krstarenja usmjerena je na stvaranje ekološki održivijeg iskustva krstarenja pridavanjem veće važnosti odgovornom turizmu. Ekološki prihvatljivo krstarenje potiče putnike da svijet promatraju svjesno i pažljivo, stoga mnoge tvrtke za krstarenja uvode smanjenje korištenja plastike na brodovima, odvojeno prikupljanje otpada i recikliranje, mjere za smanjivanje bacanja hrane ukidanjem *buffet* posluživanja. Također, neke tvrtke sukladno mogućnostima u luci, isključuju motore za vrijeme veza kako bi smanjili ugljični otisak.

Zaključno, kroz analizu predpandemijskih trendova krstarenja u odnosu na trendove opisane u ovom poglavlju, nije došlo do značajnijih izmjena. Osim daljnjeg provođenja pojačanih zdravstvenih mjera, industrija krstarenja vraća se na uzlaznu putanju iz 2019. godine slijedeći zacrtane trendove privlačenja mlađe generacije putnika kroz aktivnije programe krstarenja vodeći pri tome računa o održivosti.

5

Socio-demografska obilježja posjetitelja i
obilježja krstarenja

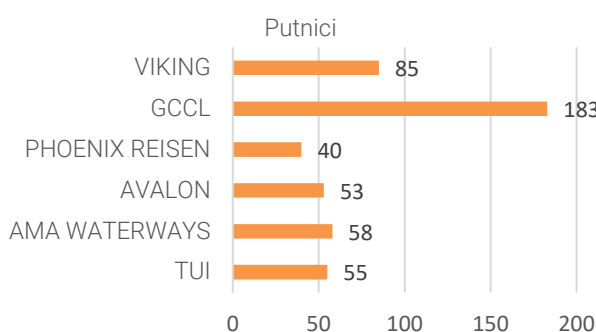


5. Socio-demografska obilježja posjetitelja i obilježja krstarenja

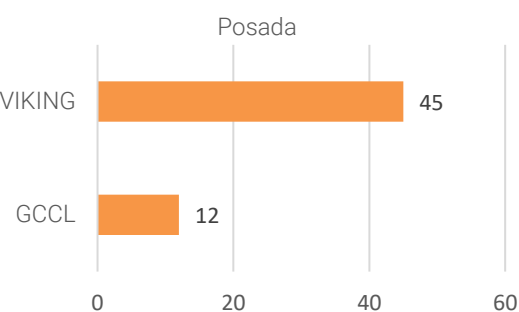
U ovom poglavlju opisana su socio-demografska obilježja anketiranih posjetitelja koja se odnose na spol, dob i zemlju stalnog boravka. U nastavku poglavlja dan je pregled odgovora putnika vezan uz obilježja krstarenja. Ovaj dio anketnih pitanja nije se primijenio u anketnom upitniku namijenjenom posadi.

5.1 Obilježja posjetitelja po dobi, spolu i zemlji stalnog boravka

Posjetitelji s međunarodnih riječnih krstarenja u Hrvatskoj su putnici i članovi posade s brodova. Anketni upitnik proveden je u sezoni krstarenja kroz travanj, svibanj i lipanj 2023. godine. Kako bi rezultati provođenja istraživanja bili što mjerodavniji, anketni upitnik podijeljen je među 474 putnika s brodova 6 različitih tvrtki za krstarenja prema broju ispitanika kako je prikazano u grafikonu u nastavku. Posada (57) je anketirana s brodova 2 tvrtke za krstarenja.

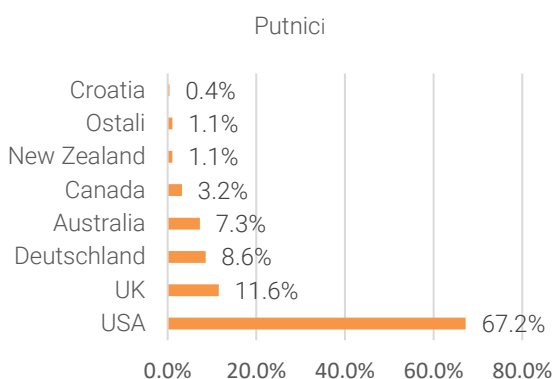


Grafikon 10: Prikaz omjera broja anketiranih putnika po kruzingu tvrtki

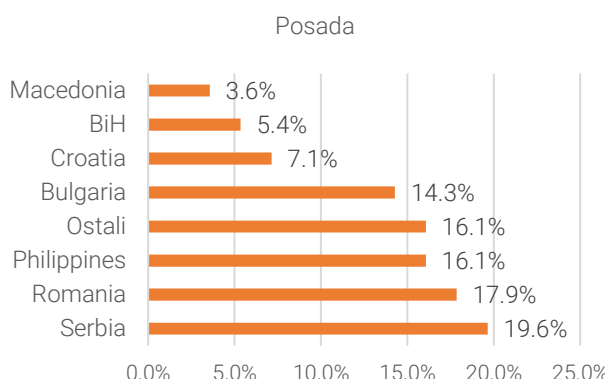


Grafikon 11: Prikaz omjera broja anketirane posade po kruzingu tvrtki

Prosječna životna dob anketiranih putnika je 70 godina dok je prosječna životna dob članova posade 39 godina. Najzastupljenija dobna skupina među anketiranim putnicima je ona od 66 do 75 godina starosti čak 44,9%. Anketirani putnici pretežno dolaze iz SAD (67%), zatim UK 11,6% i Njemačke 8,6%. Među ostalim putnicima koji čine 1,1% su najzastupljeniji putnici iz Novog Zelanda. Više od polovice posade čine zajedno državljani Rumunjske, Srbije i Bugarske (51.8%).

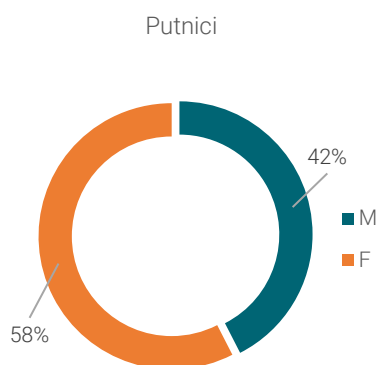


Grafikon 12: Zemlja stalnog boravka anketiranih putnika

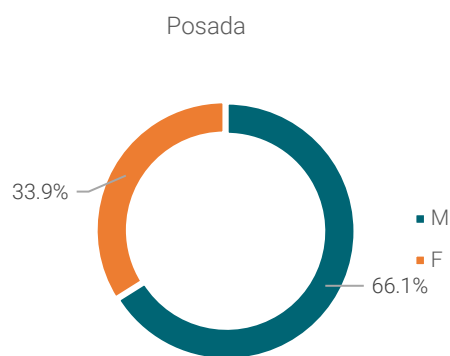


Grafikon 13: Zemlja stalnog boravka anketirane posade

Dok su pripadnici oba spola među putnicima udjelom gotovo izjednačeni i udio ženskog spola je za samo 16% veći od putnika muškog spola, kod posade omjer muškog spola za 50% je veći od ženskog spola. Ovaj omjer je očekivan jer su među putnicima uglavnom parovi, dok je posada na kruzerima sa više tehničkog i nautičkog osoblja koji većinom čine muškarci.

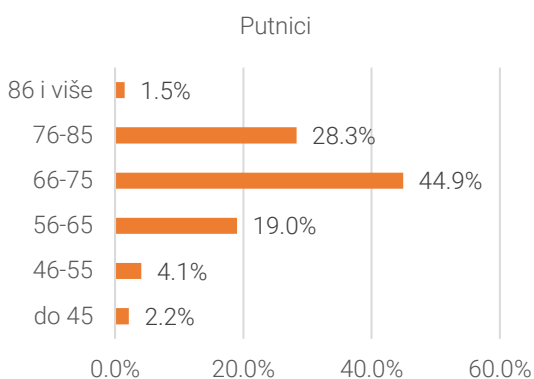


Grafikon 14: Udio anketiranih putnika po spolu

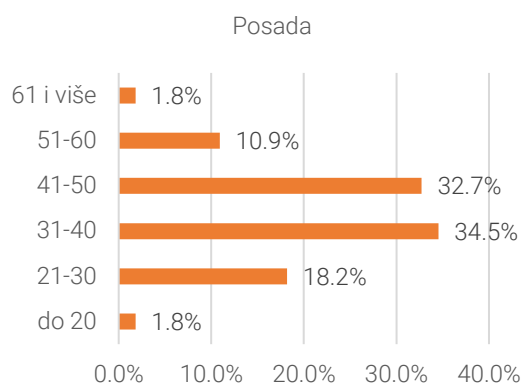


Grafikon 15: Udio anketirane posade po spolu

Najveći udio anketiranih putnika je u dobi od 66-75 godina (44,9%), a zatim slijedi 28,3% putnika u dobi od 76-85 godina. Ovaj turistički proizvod unatoč naporima tvrtki za krstarenja još uvijek je najprimamljiviji putnicima starije životne dobi i taj trend se nastavlja na Donjem Dunavu. Tek 2,2% putnika je mlađe od 45 godina. S druge strane posada je još uvijek radno aktivna i u riječnim krstarenjima specifičan je trend zaposlenika mlađe životne dobi. Razlog tomu su duga izbjivanja tijekom sezone krstarenja za što se odlučuju djelatnici mlađe životne dobi bez obiteljskih obveza.



Grafikon 16: Udio anketiranih putnika po dobi

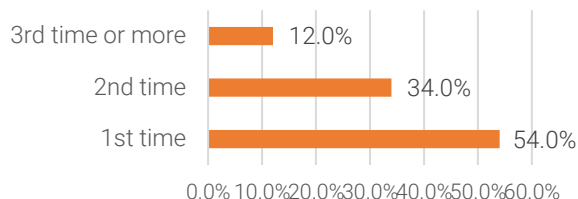


Grafikon 17: Udio anketirane posade po dobi

5.2 Obilježja krstarenja

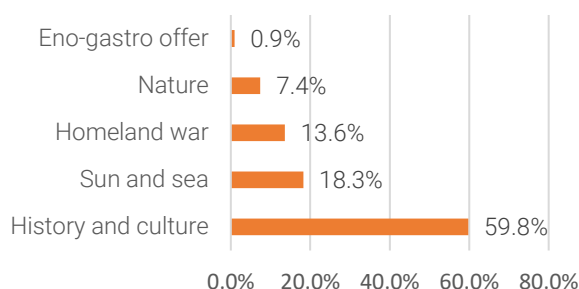
Iz anketnog upitnika vezanog uz obilježja krstarenja putnicima su postavljena pitanja vezana uz posjet Hrvatskoj i asocijaciju na Hrvatsku, pitanja vezana uz iskustvo s krstarenjem, način odabira programa krstarenja i izlet u destinaciji.

Većina anketiranih putnika je po prvi puta u Hrvatskoj (54%), 34% putnika po drugi puta, dok dio putnika (12%) posjećuje Hrvatsku već treći put ili više.



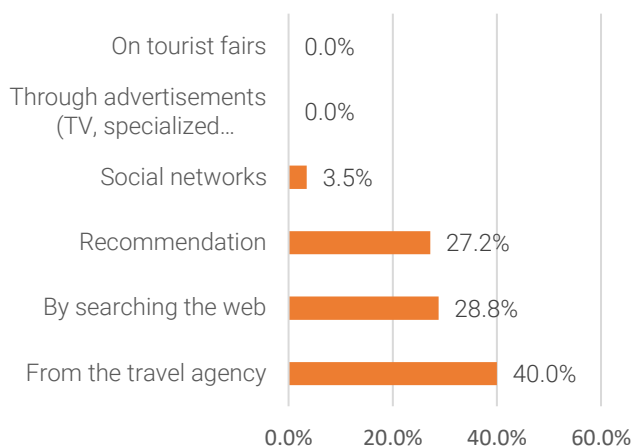
Grafikon 18: Učestalost posjeta anketiranih putnika Hrvatskoj

Većini putnika povijest i kultura prva su asocijacija na Hrvatsku (59,8%), njih 18,3% uz Hrvatsku ima asocijaciju na sunce i more, dok ih čak 13,6% Hrvatska još uvijek asocira na domovinski rat. Tek 7,4% putnika Hrvatska asocira na prirodu, odnosno samo 0,9% na eno-gastro doživljaj. Nekolicina putnika dodala je nogomet u opisu svoje asocijacije na Hrvatsku, a nekolicina ih je istaknula Dalmaciju s naglaskom na Dubrovnik, Split i otoke.



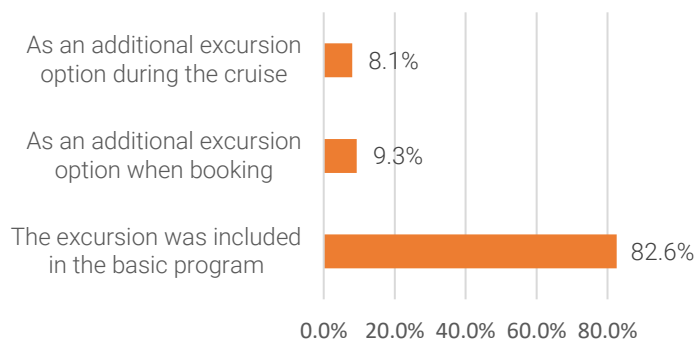
Grafikon 19: Asocijacija anketiranih putnika uz Hrvatsku

Informaciju o programu krstarenja u koje je uključena i Hrvatska, većina putnika dobila je iz turističke agencije 40%, zatim pretraživanjem interneta 28,8% i kroz preporuku 27,2% za koje su većinom odgovorili da je preporuka došla od članova obitelji, prijatelja ili putničkog agenta. Tek nekolicina putnika za ovaj program krstarenja dobila je informaciju putem društvenih mreža, što je razumljivo obzirom na njihovu prosječnu dob. Nitko od ispitanika nije saznao za program krstarenja preko oglasa (TV, časopisi) i na sajmovima.



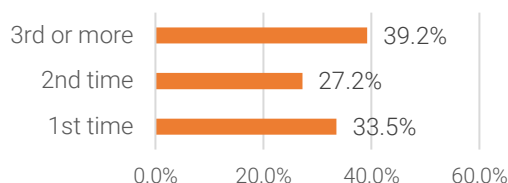
Grafikon 20: Izvor informacija anketiranih putnika o programu krstarenja

Za većinu ispitanika izlet u Hrvatskoj bio je uključen u osnovni program krstarenja (82,6%), njih 9,3% odabralo je izlet u Hrvatskoj kao dodatni izlet prilikom rezervacije dok ih je 8,1% izlet nakon pristajanja u Hrvatskoj odabralo tijekom krstarenja, odnosno nakon ukrcaja. Ovaj podatak važan je za izračun ukupnih prihoda po bodu obzirom na razliku prosječne cijene uključenog i dodatnog izleta.



Grafikon 21: Način izbora izleta u Hrvatskoj

Većini putnika ovo je već drugo i treće krstarenje 66,4%, dok je samo 33,5% njih na riječnom krstarenju po prvi puta. Ovim podacima ide u prilog činjenica da su Rajna, Majna i Gornji Dunav prvi izbor kod putnika koji idu po prvi puta na riječno krstarenje.



Grafikon 22: Učestalost riječnog krstarenja anketiranih putnika

U usporedbi s provedenim istraživanjem iz 2013./2014. može se zaključiti da je prosječna dob putnika na riječnim krstarenjima sa 67 porasla na 70 godina, kao i prosječna dob posade koja je sa 34 dignuta na 39 godina. Udio spolova na krstarenju putnika je bez značajnijih promjena dok je kod posade zamijećen porast udjela ženskog spola za 5%. U podacima o zemlji porijekla anketiranih posjetitelja nije došlo do promjena, putnici s engleskog govornog područja i SAD-a i dalje čine većinu dok je posada uglavnom iz zemalja istočne Europe. Promjena je nastala u udjelu putnika koja je po prvi puta u Hrvatskoj, u usporedbi s njih 70% iz prethodnih istraživanja sada ih 54% prvi puta posjećuje Hrvatsku. Ovim istraživanjem dobiven je i podatak da je većina putnika njih 40% za program krstarenja dobila informaciju preko putničke agencije te pretraživanjem na web-u i preko preporuka, dok sajmovi i oglašavanje nisu u njihovom fokusu. Također, po prvi puta je dobiven podatak o udjelu organiziranih (82,6%) i opcionalnih (17,4%) izleta u programima riječnih krstarenja.

6

Analiza programa putovanja i boravka
u destinacijama u RH



6. Analiza programa putovanja i boravka u destinacijama u RH

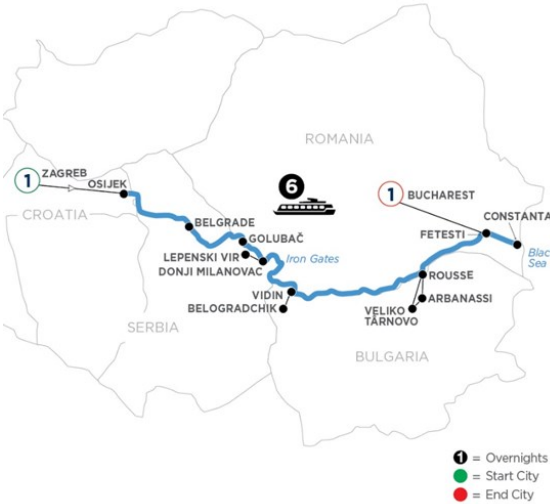
Programi riječnih krstarenja u kojima riječni kruzери uplovljavaju u pristaništa na unutarnjim vodnim putovima u Hrvatskoj, su programi koji se većinom odvijaju na Srednjem i Donjem Dunavu. Uz programe kojima se plovi samo rijekom Dunav, u ponudi su i programi plovidbe rijekom Savom koji se izravno vežu na programe na Dunavu kao i programi s pristajanjem na jedinom pristaništu na rijeci Dravi u Osijeku. Hrvatska je u programima riječnih krstarenja prepoznata kao destinacija u koju se prošlih godina ulagalo u pristanišnu infrastrukturu, stoga su otvaranjem četiri pristaništa na Dunavu i brojke pristajanja rasle. Programi s uključenim pristajanjem u Vukovaru i dalje su u većini ponuda krstarenja Dunavom, no interes za pristajanjima u drugim pristaništima na Dunavu također je u porastu. Nerijetko, brodari u jednom programu u destinaciji imaju uplovljavanja u dva (u 2022. godini zabilježena i tri) pristaništa kako bi se skratio boravak putnika na brodu, a produžio boravak u destinaciji. Takav program npr. uključuje iskrcaj putnika iz smjera plovidbe uzvodno iz Mađarske u putničkom pristaništu u Batini, a ukrcaj nizvodno u putničkom pristaništu u Vukovaru.

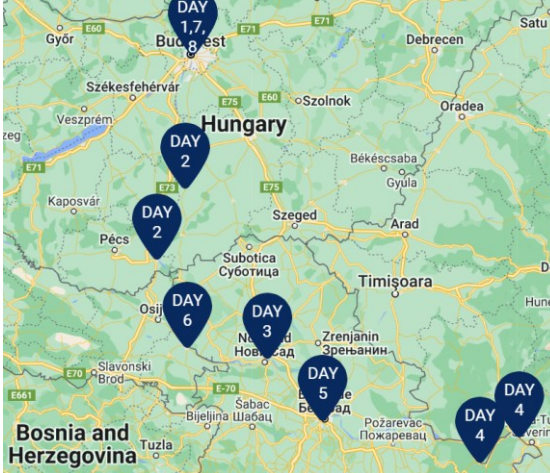
Programi se mogu podijeliti na kraće i duže, ovisno o vremenu zadržavanja u destinaciji. Kraći programi u trajanju su 2-4 sata i uglavnom su usmjereni na točke interesa uz samo pristanište ili u neposrednoj blizini, šetnja gradom, posjet muzejima i crkvama u centru, tržnici i sl. Primjer takvog programa je pristajanje u putničkom pristaništu u Iloku i kušanje vina. U takvim kraćim programima u destinaciji, često se u jednom danu obiđe i neka od lokacija u susjednoj Republici Srbiji. Duži programi u destinaciji u prosjeku traju oko 6 sati, a najviše do 8 sati. Nakon iskrcaja putnici se prevoze autobusima do više turističkih atrakcija koje su smještene na kraćim udaljenostima do 40 min vožnje. Neovisno o mjestu iskrcaja, ovi duži programi provode se u dvije županije, Vukovarsko-srijemskoj i Osječko-baranjskoj. U programima su najzastupljeniji obilazak Parka prirode Kopački rit, posjet Tvrđi u Osijeku, ručak u obitelji, obilazak Vukovara i Iločkih podruma.

U nastavku je opis programa putovanja vodećih kruzering tvrtki koje imaju Hrvatsku uključenu u svojim programima krstarenja rijekom Dunav i rijekom Savom, s cjelovito prenesenim tekstom kojim se opisuje izlet u Hrvatskoj. Programi su preuzeti sa službenih internet stranica kruzering tvrtki na način da je u izborniku upisano ime rijeke za krstarenje (Dunav i Sava) ili ime države (Croatia). Prilikom odabira programa koji su uzeti za primjer, vodilo se računa da se radi o različitim programima, broju dana putovanja, različitim kruzering tvrtki i cjenovne kategorije kako bi se bolje dobio uvid u izbor programa. U opisu rute putovanja, u cijelosti je prenesen opis izleta koji se odvija u Hrvatskoj.

PASSAGE TO EASTERN EUROPE	
Naziv kruzering tvrtke	VIKING
Broj dana putovanja	11
Cijena aranžmana	3.499 €
Broj zemalja	5
Opis programa	„Pogledajte veličanstvenost Budimpešte. Svjedočite odvažnim mađarskim konjanicima Puszte. Posjetite dom hrvatske obitelji u Osijeku. Pogledajte visoka Željezna vrata na Dunavu. Istražite otomanska i europska blaga Beograda, uključujući Kalemegdansku tvrđavu iz 6. stoljeća. Napravite banicu kod domaćeg kuhara u Vidinu. Pogledajte Palaču parlamenta u Bukureštu s 3000 soba. Nekada skriven iza Željezne zavjese, istočni Dunav još uvijek ima tajni za otkriti

Opis rute	na ovom bogatom krstarenju.”
	1. dan – Budimpešta, Mađarska, dolazak u zračnu luku Budimpešta i boravak od 2 noći u Budimpešti 2. dan – Budimpešta, Mađarska, obilazak Budimpešte 3. dan – Budimpešta, Mađarska, ukrcaj na brod 4. dan – Kalocsa, Mađarska, vođeni obilazak grada 5. dan – Osijek, Hrvatska „Probudite se u Vukovaru i doručkujte prije izleta u hrvatski grad Osijek. Naseljeno još od neolitika, ovo je područje doživjelo nekoliko razdoblja procvata pod Rimljanima, Osmanlijama i Habsburgovcima; danas je Vukovar cijenjen zbog svojih baroknih zgrada, parkova i spomenika. Povratak na brod na ručak i uživanje u slobodnom vremenu prije isplovljavanja u ranim večernjim satima.” 6. dan – Beograd, Srbija, vođeni obilazak grada 7. dan – Golubac, Srbija, vođene ture i fakultativni izleti 8. dan – Vidin, Bugarska, vođeni razgled i slobodno popodne 9. dan – Veliko Tarnovo, Bugarska, vođeni obilazak, slobodno vrijeme, ručak u lokalnom restoranu 10. dan – Bukurešt, Rumunjska, iskrcaj u Giurgiu i transfer autobusom u Bukurešt, noćenje u hotelu 11. dan – Bukurešt, Rumunjska, povratni let ili produžetak putovanja s 3 noćenja u Bukureštu i Transilvaniji
ACTIVE & DISCOVERY ON THE DANUBE FROM CROATIA TO THE BLACK SEA	
Naziv kruzing tvrtke	AVALON
Broj dana putovanja	9
Cijena aranžmana	3.629 €
Broj zemalja	4
Opis programa putovanja	„Započnite svoj Active & Discovery riječni odmor jednim noćenjem u Zagrebu i istražite grad uz obilazak s vodičem. Ukrcajte se na svoj Avalon Suite Ship na putu za Beograd, Srbija. Ovdje istražite grad gdje se spajaju rijeke Dunav i Sava uz vođenu biciklističku turu. Krstarenje klancem Željezna vrata nakon posjeta fascinantnoj tvrđavi Golubac ili šetnja Nacionalnim parkom Đerdap. Posjetite prekrasno arheološko nalazište Lepenski Vir. Otplovite do Vidina u Bugarskoj, istražite grad i posjetite srednjovjekovnu tvrđavu Baba Vida. Možda biste se radije pridružili panoramskom putovanju u Belogradčiku. Pogledajte nevjerojatnu drevnu arhitekturu u Velikom Trnovu i Arbanasima ili se pridružite svom lokalnom vodiču za pješačenje do Ivanovske crkve na stijeni. Krenite u vođeni obilazak Constante na rumunjskom Crnom moru—s bogatom rimskom poviješću ili se pridružite obilasku ukusne hrane. Iskrcajte se sa svog Suite Ship-a i provedite noć u Bukureštu - "Parizu Istoka". Pogledajte Slavoluk pobjede iz Prvog svjetskog rata i Trg kraljevske palače, a slobodno vrijeme provedite razgledavajući trgovine i kafiće na Bulevaru pobjede.

Opis rute putovanja	Fascinantno krstarenje Dunavom kroz prekrasan Balkan."
 Map showing the Danube River cruise route from Zagreb to Constanta. The route starts in Zagreb (1), goes to Osijek, then to Belgrade, Golubac, Lepenski Vir, Donji Milanovac, Vidin, Beogradchik, Rousse, Veliko Tarnovo, Arbanassi, Fetesti, and finally Constanta. The map includes labels for Croatia, Serbia, Romania, Bulgaria, and the Black Sea. A legend indicates: 1 = Overnights, Green dot = Start City, Red dot = End City.	1. Zagreb; noćenje 2. dan transfer autobusom Zagreb–Osijek (ukrcaj): vođeno razgledavanje Zagreba i prijam dobrodošlice na brodu 3. dan Beograd: izbor vođene ture ili biciklističke ture ili susret s lokalnim stanovništvom; predavanje na brodu 4. dan Golubac–Donji Milanovac–Željezna vrata: posjet tvrđavi Golubac; izbor posjeta arheološkom nalazištu Lepenski Vir ili obilazak utabanim stazama Donjeg Milanovca ili šetnja Nacionalnim parkom Đerdap; slikovito krstarenje klancem Željeznih vrata 5. dan Vidin. Izlet u Belogradčik: izbor obilaska Vidina s vodičem, posjet tvrđavi Baba Vida ili degustacija vina ili planinarenje u Belogradčiku 6. dan Rousse–Izlet u Veliko Tarnovo i Arbanase: cjelodnevni izlet po izboru 7. dan Constanta: razgledavanja s vodičem, degustacija vina ili tura biciklom 8. dan Fetesti (iskrcaj)–Bukurešt: vođeno razgledavanje Bukurešta ili šetnja Urbanom deltom ili gastro tura 9. dan Bukurešt: transfer u zračnu luku

EAST DANUBE EXPLORER	
Naziv krizing tvrtke	TUI
Broj dana putovanja	7
Cijena aranžmana	1.299 £
Broj zemalja	3
Opis programa putovanja	„Od mađarske prijestolnice paprike do prvog grada u Srbiji, ovo krstarenje plovi prema istoku kako bi istražilo neka od manje uhodanih odredišta Europe.“
Opis rute putovanja  Map showing the Danube River cruise route from Budapest to Tuzla. The route starts in Budapest (DAY 1, 7), goes to Szekesfehervar, Győr, Szolnok, Debrecen, Oradea, Szeged, Arad, Timisoara, Zrenjanin, Novi Sad, Beograd, Vukovar, and finally Tuzla. The map includes labels for Hungary, Bosnia and Herzegovina, and various cities. Blue markers indicate stops for DAY 1, 2, 3, 4, 5, 6, and 7.	1. dan Budimpešta; polazak 2. dan Kalocsa i Mohacs, Mađarska 3. dan Novi Sad, Srbija 4. dan Krstarenje Željeznim vratima, Srbija i Donji Milanovac, Srbija 5. dan Beograd, Srbija 6. dan Vukovar, Hrvatska „Ulazak u Hrvatsku, posjet Vukovaru – grad koji se nalazi na istočnoj granici zemlje sa Srbijom. Ovo mjesto ima burnu prošlost – gotovo je potpuno uništeno opsadom 1991. Sve o njemu možete saznati u palači koja je pretvorena u muzej ili sami vidjeti štetu na vodotornju.“ 7.-8. dan Budimpešta, Mađarska

A JOURNEY BETWEEN CENTRAL EUROPE AND THE BALKANS	
Naziv krizing tvrtke	CROISI EUROPE
Broj dana putovanja	11

Cijena aranžmana	1.879 €
Broj zemalja	4
Opis programa putovanja	„Od Budimpešte do jezera Balaton, krenite na jedinstveno krstarenje kako biste otkrili veličanstvene rijeke Dunav i Savu. Istražite Mađarsku, Hrvatsku, Srbiju ali i Bosnu kroz naše izlete koji spajaju prirodu i kulturu. Prošetajte kroz parkove prirode, srednjovjekovne gradove i multietničke prijestolnice s raznolikom arhitekturom duž ove dvije veličanstvene rijeke.“
Opis rute putovanja	 1. dan Budimpešta; transfer iz zračne luke i ukrcaj na brod, 2. dan Mohacs - Osijek – Slavonija; plovidba do Osijeka, fakultativni izlet u Park prirode Kopački rit i Osijek. Park prirode, smješten uz ušće Drave u Dunav, jedno je od najvećih i najatraktivnijih očuvanih močvara u Europi. Obilazak Osijeka uz vodiče, grada na istoku povijesne hrvatske regije Slavonije, obilazak gornjeg grada i Crkve svetog Petra i Pavla, starog grada s posjetom tvrđavi iz 18. st., šetnja do glavnog trga sa spomenikom Presvetom Trojstvu. Tura završava Parkom prirode Kopački rit. 3. dan Osijek - Ilok – Novi Sad; krstarenje prema Vukovaru, jednom od najljepših gradova u Podunavlju, fakultativni izlet u srednjovjekovni grad Ilok, povratak na brod i krstarenje do Novog Sada, fakultativni vođeni posjet Novom Sadu, krstarenje do Beograda. 4. dan Beograd; fakultativni obilazak Beograda s vodičem. 5. dan Brčko; krstarenje rijekom Savom, tradicionalna folklorna večer na brodu. 6. dan Brčko – Slavonski Brod; krstarenje prema Slavonskom Brodu, slobodno vrijeme. 7. dan Slavonski Brod – Jasenovac; pješačka tura kroz Slavonski Brod, središte grada i njegov glavni trg, franjevačka crkva i Brodska tvrđava - impozantna građevina u stilu Vauban, sagrađena za zaštitu Austro-Ugarske od turskih napada. Povratak na brod i plovidba do Jasenovca, večer zabave na brodu. 8. dan Jasenovac- Sisak; izlet u Park prirode Lonjsko polje (Krapje i Čigoč) i kušanje lokalnih proizvoda, kraj omiljen za ptice selice kada Lonja poplavi, krstarenje prema Sisku 9. dan Sisak - Zagreb(1) – SISAČ; fakultativni izlet u Zagreb i povratak na brod za gala večeru. 10. dan Sisak - Zagorje – Balaton; iskrcaj i transfer autobusom u Varaždin, vođeni obilazak, transfer autobusom prema jezeru Balaton, noćenje 11. dan Balaton - Budimpešta(2); izlet, transfer do Budimpešte.

Programi u destinaciji u prosjeku traju kraće od 2-4 sata i duže od 6-8 sati. Veliki dio provedenog vremena je vožnja autobusima do odredišta u okolici putničkog pristaništa od mjesta iskrcaja. Sva pristaništa u Hrvatskoj u većini programa su samo luke pristajanja, ne polazišne ili odredišne luke (izuzev Siska za program na Savi). Programi se bez obzira na kruzing tvrtku većinom sastoje od obilazaka istih turističkih atrakcija. U većini programa Vukovar je naveden kao mjesto iskrcaja, ali grad nije i uvijek i mjesto izleta.

7

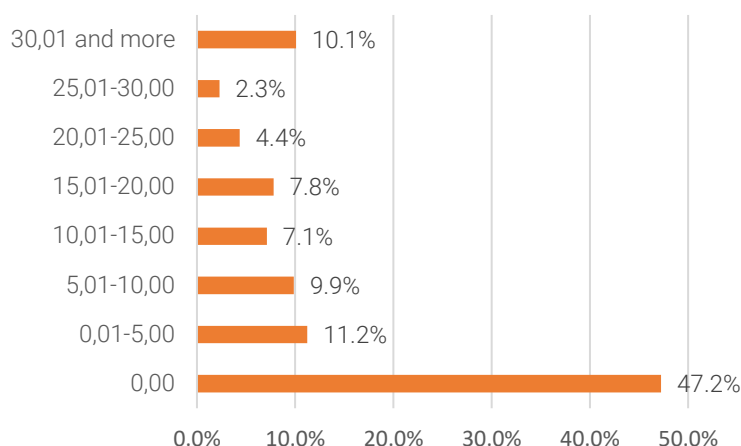
Izdaci posjetitelja tijekom boravka u
destinacijama u RH



7. Izdaci posjetitelja tijekom boravka u destinacijama u RH

Kako je već opisano u prethodnim poglavljima, izleti u Hrvatskoj u programima riječnih krstarenja uglavnom su uključeni u osnovni program krstarenja. Cijena izleta koji su već uključeni u osnovni program krstarenja prema dobivenim informacijama od turističkih agencija uglavnom se kreće oko 50 €. Prema rezultatima anketnog upitnika kod čak 82,6% putnika izlet je bio uključen u osnovni program krstarenja. Druga opcija je rezervacija dodatnih izleta koje pojedine kruzing tvrtke nude uz osnovni program. Takvi izleti mogu se odabrati već prilikom rezervacije krstarenja, ali i nakon ukrcaja tijekom krstarenja. Cijena ovih izleta prema izvoru iz anketnog upitnika kreće se od najniže u visini 14 € do najviše od 52 €, ovisi o duljini boravka odnosno raspoloživom vremenu u destinaciji. Za potrebe izračuna ukupnih prihoda po brodu u nastavku analize uzet će se prosjek od 35 €. Prema rezultatima anketnog upitnika 17,4% putnika odabire opciju izleta tijekom krstarenja.

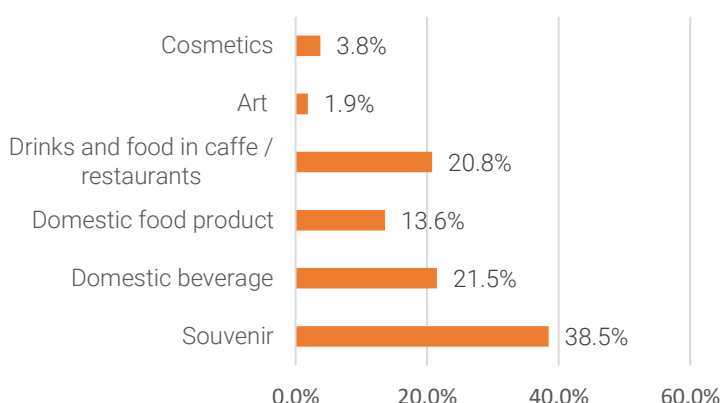
Prilikom boravka u destinaciji čak 47,2% putnika nije imalo dodatnu potrošnju, a 11,2% samo do 5 €. Iako ih je 10,1% imalo izdatke od 30 i više eura, prosjek potrošnje anketiranih putnika iznosi samo 9,50 €. U odnosu na prvo istraživanje potrošnje putnika s riječnih krstarenja koje je provedeno tijekom 2013./2014. godine došlo je do smanjenja potrošnje s tadašnjeg prosjeka od 11 € po putniku.



Grafikon 23: Visina izdataka anketiranih putnika u destinaciji

Od 52,8% putnika koji su imali dodatne izdatke u destinaciji, većina ih je trošila na suvenire (38,5%), autohtono piće (21,5%), hranu i piće u barovima (20,8%).

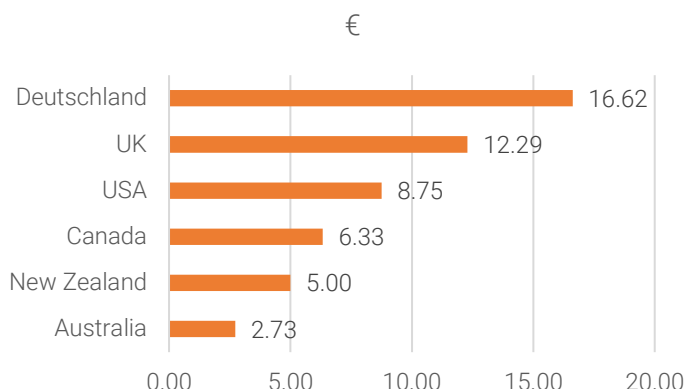
Najniži su izdaci za umjetnine i kozmetiku dok za potrošnju u barovima i restoranima dodatne izdatke ima 20,8% putnika.



Grafikon 24: Vrsta izdataka anketiranih putnika u destinaciji

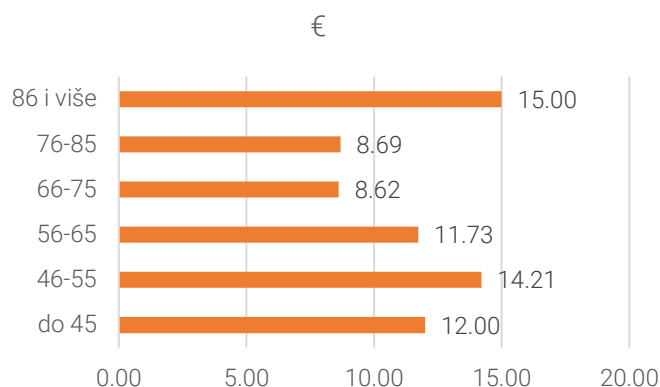
Prema dobivenim rezultatima iz provedene ankete, najveću potrošnju prilikom izleta u destinaciji imaju putnici iz Njemačke koji troše 16,62 € što je više od prosjeka. Više od prosjeka troše i putnici iz Velike Britanije 12,29 €.

Manje od prosjeka potrošnje u destinaciji imaju putnici iz SAD-a, Kanade, Novog Zelanda i Australije.



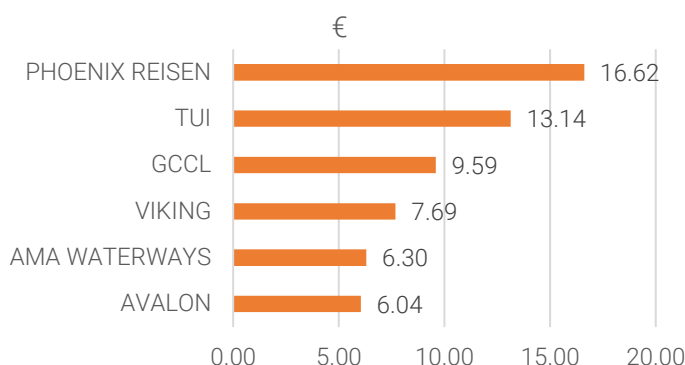
Grafikon 25: Potrošnja anketiranih putnika prema zemlji stalnog boravka

Prema životnoj dobi, najveću potrošnju prilikom boravka u destinaciji imaju putnici od 86 i više godina, odnosno 15,00 €. Slijede ih sa 14,21 € putnici u dobi između 46 i 55 godina, odnosno sa 11,73 € putnici u dobi od 56 do 65 godina. Veću potrošnju od prosjeka imaju i putnici do 45 godina u visini od 12 €, dok ispod prosjeka dodatne izdatke generiraju putnici od 66 do 85 godina.



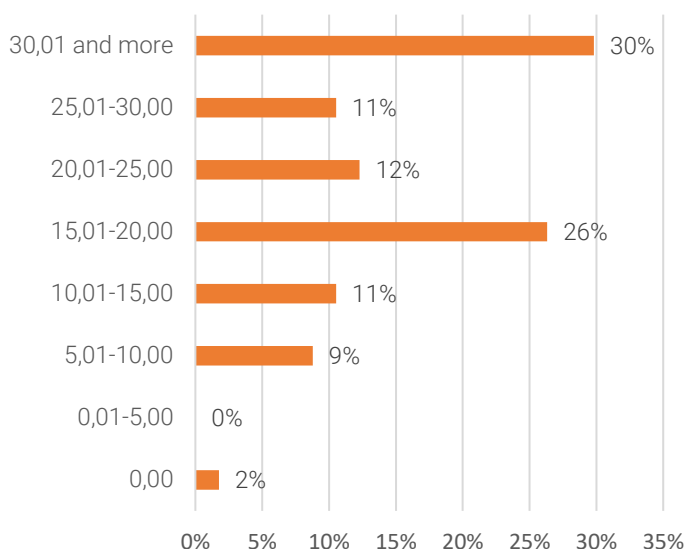
Grafikon 26: Potrošnja anketiranih putnika prema dobi

U skladu s visinom potrošnje po zemlji stalnog boravka, proizlazi da najveću potrošnju generiraju putnici koji krstare na kruzerima Phoenix Reisen-a, odnosno putnici iz Njemačke. Slijede ih putnici tvrtke TUI čija je potrošnja sa 13,14 € iznad prosjeka. Putnici GCCL-a troše u skladu s prosjekom dok putnici s VIKING-a i AMA-e troše manje od prosjeka. Najmanju potrošnju imali su putnici Avalona.



Grafikon 27: Potrošnja anketiranih putnika prema brodaru/touroperatoru

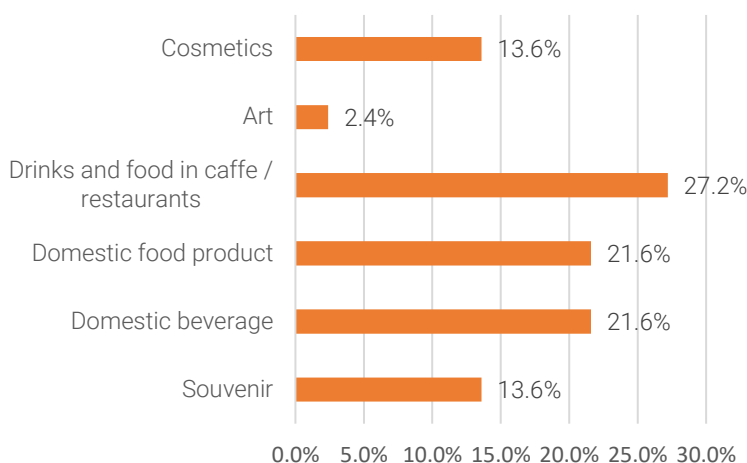
S druge strane, tek 2% članova posade nije imalo izdatke prilikom izlaska u destinaciju. U prosjeku 1/3 članova posade ima slobodno za vrijeme boravka broda na vezu. Izlazak koriste za odmor, konzumiranje hrane i pića u ugostiteljskim objektima te opskrbu artiklima za osobnu potrošnju. Posada prilikom izlaska s broda u svoje slobodno vrijeme na obali troši u prosjeku 22,40 €. Najveći udio posade ima izdatke od 30 eura i više. U odnosu na ranija istraživanja potrošnja posade se također smanjila sa 24 € od prosjeka iz 2013./2014.



Grafikon 28: Visina izdataka posade u destinaciji

U najvećem postotku posada s riječnih kruzera prilikom izlaska s broda troši na hranu i piće u barovima (27,2%), zatim domaću i piće (21,6%), kozmetiku i suvenire (13,6%).

Najmanja potrošnja od 2,4% razumljivo je za umjetnine obzirom na kategoriju ispitanika.



Grafikon 29: Vrsta izdataka posade u destinaciji

U intervjuima provedenim s dionicima u riječnom krizingu pokušao se pronaći razlog smanjenju potrošnje putnika. Jedan razlog je u činjenici da su programi u destinaciji koncipirani na način da putnici imaju jako malo slobodnog vremena za samostalni obilazak i kupovinu, odnosno odmah po izlasku s broda ukrcavaju se u autobuse i prevoze do lokacija obilazaka. U prilog ovoj tezi idu i komentari putnika na kraju anketnih upitnika da je boravak u destinaciji bio pre kratak te da nisu imali dovoljno vremena za kupovinu. Drugi zaključak temelji se na činjenici da su cijene aranžmana krstarenja u odnosu na prijašnje godine značajno veće čak i do 30%. Stoga se da zaključiti da je u ukupnom planiranom budžetu za putovanje ostao manji iznos za dodatnu potrošnju. Isto tako, izuzev putničkog pristaništa u Vukovaru, niti jedno pristanište nema uz samu lokaciju iskrcaja putnika ponudu suvenira, lokalnih prehrambenih proizvoda i sl.

Kada je u pitanju vrsta izdataka, potrošnja se nije značajno promijenila u odnosu na ranija istraživanja. Putnici i dalje najviše troše na suvenire, autohtona pića i prehrambene proizvode. Nekolicina putnika je dodala da su imali izdatke za duhanske proizvode, lončariju, nakit te odjeću i obuću (Borovo).

Posada sa riječnih kruzera kao i u ranijim istraživanjima ima veće izdatke od putnika, što je razumljivo obzirom da na brodu provode duže vremena i prilikom izlaska u destinaciju koriste priliku za opskrbu osobnim artiklima, zabavu i razonodu.

U odnosu na ranija istraživanja potrošnje putnika i posade u riječnim krstarenjima, došlo je promjene. Čak 47,2% putnika nije imalo dodatnu potrošnju prilikom boravka u destinaciji. Izdaci putnika u destinaciji su se smanjili sa 11 € na 9,50 €, dok je vrsta izdataka ostala u istom omjeru i putnici najviše troše na suvenire, autohtona pića te ugostiteljske usluge. Najveću potrošnju generiraju putnici iz Njemačke, putnici u dobi od 86 i više godina, odnosno putnici tvrtke Phoenix Reisen. Izdaci posade također su niži u odnosu na ranija istraživanja, ali posada i dalje troši više od putnika, u prosjeku 22,40 € i to većinom na ugostiteljske usluge.

8

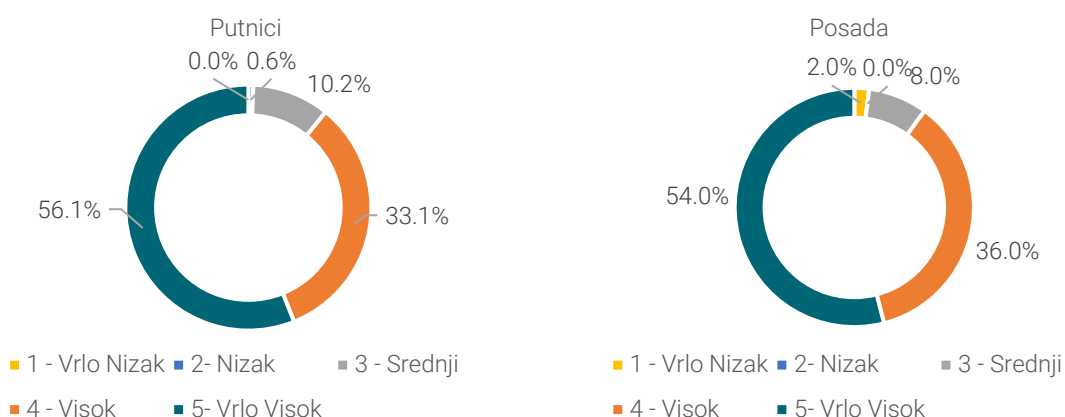
Stavovi o ponudi u RH



8. Stavovi o ponudi u RH

U dijelu anketnog upitnika vezanim uz zadovoljstvo posjetitelja boravkom u destinaciji, grupa ispitanika putnici imali su 11 pitanja, dok je posada imala 8 pitanja koja su primjenjiva na njih obzirom na ulogu ispitanika. Tako posada nije imala pitanja vezana uz organizaciju izleta, stručnost turističkih vodiča i turističku signalizaciju. Ostala pitanja su ista kod obje kategorije posjetitelja.

Na kraju anketnog upitnika ispitanici su ocijenili ukupno zadovoljstvo svojim boravkom u destinaciji u odnosu na druge destinacije.



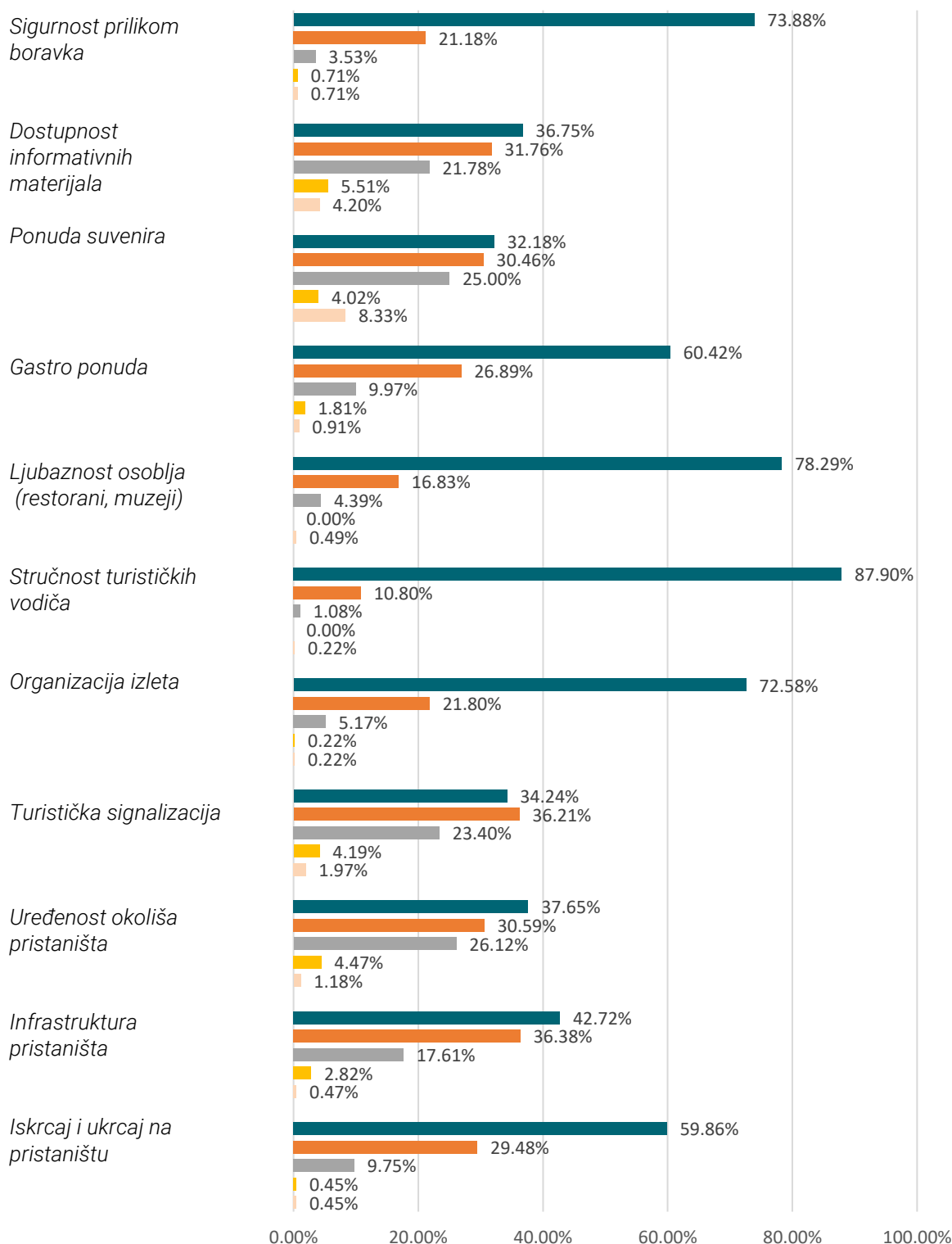
Anketirani putnici su u ukupnom udjelu od čak 89,2% ocijenili svoje zadovoljstvo ukupnim doživljajem u destinaciji u odnosu na druge destinacije visoko i vrlo visoko. Većina putnika od 56,1% dala je vrlo visoku ocjenu svog ukupnog zadovoljstva boravkom u destinaciji. Tek 10,8% putnika ocijenilo je svoje ukupno zadovoljstvo niskom i srednjom ocjenom dok ocjenu vrlo nisko zadovoljstvo boravkom u usporedbi sa ostalim destinacijama nije dao niti jedan putnik.

Vrlo visok i visok prosjek zadovoljstva s ukupnim doživljajem u destinaciji u odnosu na druge destinacije ima i anketirana posada s riječnih kruzera, njih 90%. Tek 8% ispitanice posade dalo je ukupnu srednju ocjenu, dok je vrlo nisku ocjenu dalo 2% ispitanika. Pregledom anketnih listića utvrđeno je da su ocjenu vrlo nizak stupanj zadovoljstva dali pojedinačno članovi posade iz Filipina, što je razumljivo jer u destinaciji ponuda hrane, pića i artikala osobne uporabe nije prilagođena njihovim potrebama.

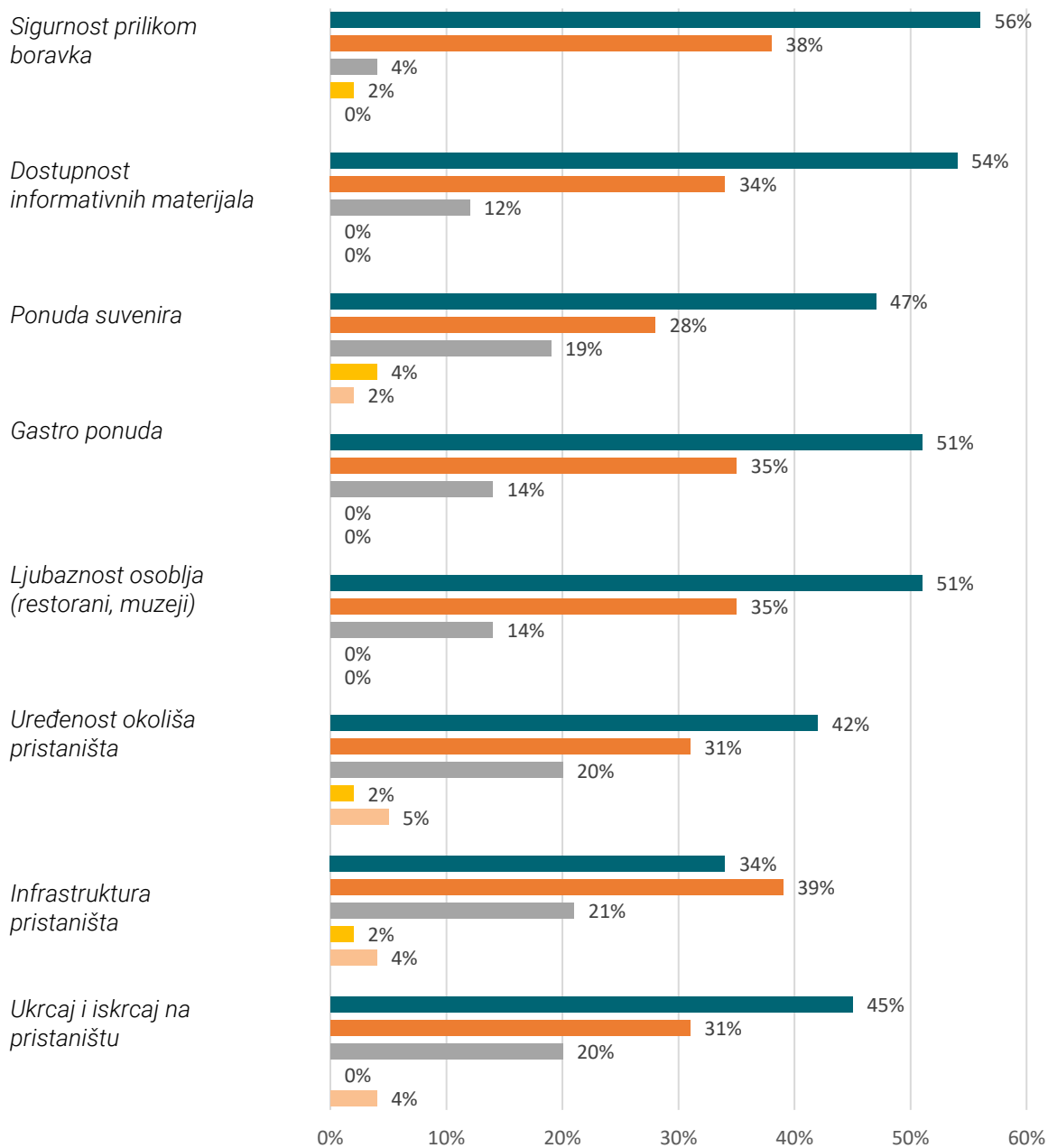
U nastavku je grafički prikaz stupnja zadovoljstva putnika i posade boravkom u Hrvatskoj prikazan na skali od 1-5 odnosno, vrlo nizak, nizak, srednji, visok i vrlo visok stupanj zadovoljstva kako je prikazano u legendi.

Stupanj zadovoljstva

vrlo nizak	nizak	srednji	visok	vrlo visok



Grafikon 30: Stupanj zadovoljstva putnika boravkom u Hrvatskoj



Grafikon 31: Stupanj zadovoljstva posade boravkom u Hrvatskoj

Najveći stupanj zadovoljstva anketiranih putnika odnosi se na stručnost turističkih vodiča za što je ocjenu vrlo visok stupanj zadovoljstva dalo čak 87,9% ispitanika. Sa vrlo visokim stupnjem zadovoljstva slijedi ljubaznost osoblja (78,29%) te organizacija izleta (72,58%). Visok stupanj zadovoljstva ima većina putnika za gastro ponudu (60,42%) te ukrcaj i iskrcaj na pristaništu (59,86%). Na pitanje o stupnju sigurnosti

boravkom u Hrvatskoj koje je od visoke važnosti nakon razdoblja pandemije, tijeka rata u Ukrajini i učestalih migrantskih kriza, čak 95,6% putnika iskazalo je visok i vrlo visok stupanj zadovoljstva, a tek njih 1,42% nije zadovoljno stupnjem sigurnosti.

S druge strane, najniži stupanj zadovoljstva putnika iskazan je za ponudu suvenira i dostupnost informativnih materijala. Nizak i vrlo nizak stupanj zadovoljstva ponudom suvenira ima 12,35% putnika, a 9,71% putnika nezadovoljno je i dostupnim informativnim materijalima. Ovaj stupanj nezadovoljstva djelomično je uvjetovan i činjenicom da neposredno uz samo jedno pristanište, ono u Vukovaru, postoji ponuda suvenira i mjesto za ponudu informativnih materijala i brošura.

U preporukama na kraju anketnog upitnika većina putnika navodi da je vrijeme boravka u destinaciji prekratko, nisu imali dovoljno vremena za samostalno istraživanje mjesta i kupovinu. Ističu da bi željeli više glazbenog programa, zabave i aktivnosti. U centru grada nedostaje im turistička signalizacija na engleskom jeziku, nedostaju toaleti na svim lokacijama obilaska (Memorijalno groblje), klimatizacija (putnici iz SAD). Također ističu da nedostaje ponuda suvenira te oznake web stranica na lokacijama obilazaka kako bi po povratku na brod mogli proučiti i saznati više o lokaciji. Jedan komentar bio je za posjet domaćinstvu za koji žele da je autentičniji od obične „regular home”. Ističu Hrvatsku kao lijepu zemlju s divnim ljudima u kojoj su stekli lijepo iskustvo i jako su zadovoljni lokalnim vodičima. Kako je anketiranje provedeno tijekom proljetnih mjeseci kada se destinacija uobičajeno „bori” s komarcima, nekoliko putnika napomenulo je da treba riješiti ovaj problem.

Najveći stupanj zadovoljstva posada je iskazala za sigurnost prilikom boravka i dostupnost informativnih materijala. Visok stupanj zadovoljstva prevladava i za gastro ponudu i ljubaznost osoblja. Najniže ocjene dobila je infrastruktura pristaništa i uređenost okoliša pristaništa. U preporukama na kraju anketnog upitnika nekolicina članova posade osobno pohvaljuje broskog agenta. Nekoliko prijedloga išlo je u smjeru ostvarivanja popusta kod kupovine i konzumacije za članove posade za vrijeme boravka u destinaciji.

Ukupno zadovoljstvo putnika boravkom u destinaciji u odnosu na boravak u drugim destinacijama ocijenjeno je visokom i vrlo visokom ocjenom od strane 89,2% putnika. Najzadovoljniji su uslugom turističkih vodiča, ljubaznošću osoblja u restoranima i muzejima i organizacijom izleta. Najlošije ocjene dobila je ponuda suvenira i informativnih materijala. Posada je najveći stupanj zadovoljstva iskazala za sigurnost prilikom boravka i dostupnost informativnih materijala, a ukupno je 90% posade vrlo visoko i visoko ocijenilo svoj stupanj zadovoljstva ukupnim boravkom u destinaciji u odnosu na druge destinacije.

9

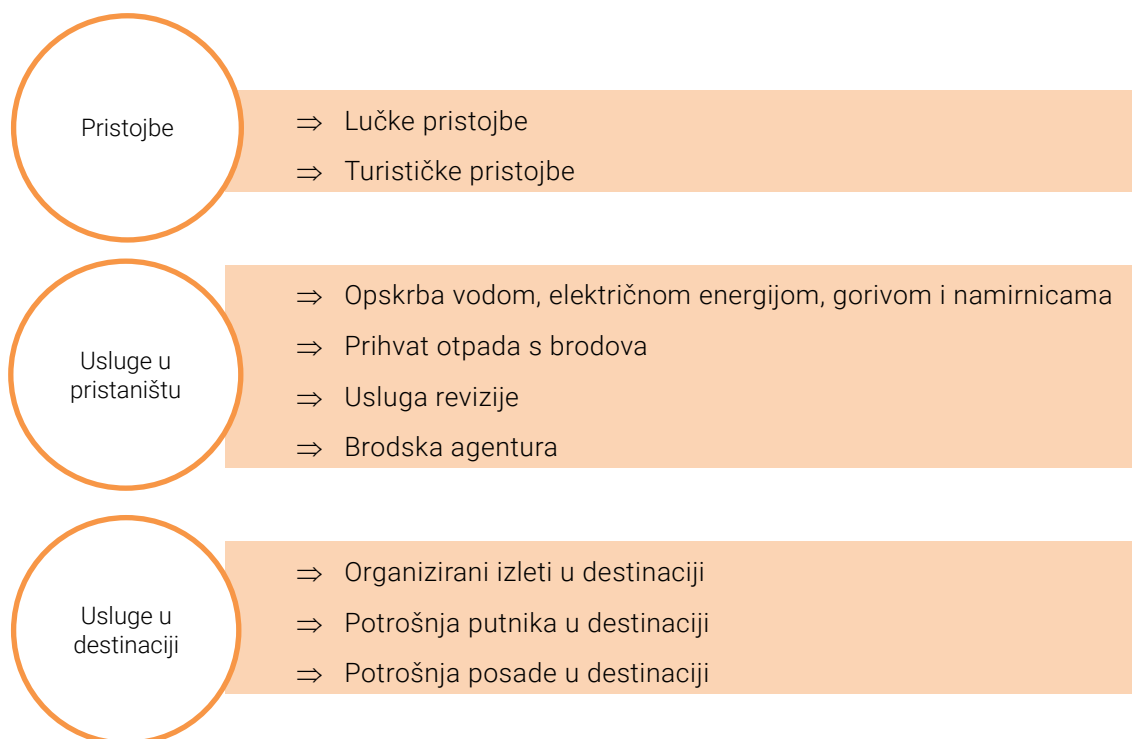
Procjena ukupnih prihoda destinacije od
proizvoda međunarodnih riječnih
krstarenja



9. Procjena ukupnih prihoda destinacije od proizvoda međunarodnih riječnih krstarenja

Uz pretpostavku dobro razvijene turističke atrakcijske osnove u destinaciji i izgrađene pristanišne infrastrukture, proizvod riječnih krstarenja dugoročno bi trebao proizvesti pozitivne ekonomske učinke u širem okruženju. U cilju opravdanosti dosadašnjih ulaganja u ovu vrstu turizma kao i daljnjih aktivnosti na unaprjeđenju proizvoda riječnih krstarenja, u nastavku su opisani prihodi od međunarodnih riječnih krstarenja i izvršena detaljna analiza svih prihoda dionika koji se ostvare po jednom pristajanju riječnog kruzera.

Prihodi od međunarodnih riječnih krstarenja u destinaciji dolaze iz tri osnovna izvora prihoda kako je prikazano u nastavku:



U nastavku su opisane sve vrste prihoda koje generiraju međunarodna riječna krstarenja, s osnovom i visinom naplate kao i korisnikom prihoda.

Vrsta prihoda	Opis
Lučke pristojbe	Odluku o visini lučkih pristojbi donosi lučka uprava koja ju naplaćuje temeljem javnih ovlasti i koje čine prihod lučke uprave. U riječnim krstarenjima naplaćuju se dvije vrste lučkih pristojbi, pristojba za prihvat i otpremu putnika i pristojba za opskrbu plovila. Visina lučkih pristojbi u međunarodnim riječnim krstarenjima za potrebe izračuna prihoda u ovoj analizi preuzeta je iz Odluke o visini lučkih pristojbi u lukama i pristaništima Lučke uprave Vukovar i iznosi 1,99 € po putniku naplaćuje se za ukrcaj/iskrcaj ukoliko se obavlja u istom

	pristaništu, odnosno posebno za iskrcaj, a posebno za ukrcaj ukoliko se obavlja na različitim lokacijama pristaništa. Druga vrsta lučke pristojbe, pristojba za opskrbu plovila, naplaćuje se samo u slučajevima opskrbe broda van mjesta iskrcaja/ukrcaja putnika, odnosno kada ista usluga zbog tehničkih razloga i nemogućnosti prilaska kamiona za opskrbu nije moguća na samom putničkom pristaništu. Za sada ova usluga opskrbe koristila se samo u Vukovaru gdje su se brodovi opskrbljivali namirnicama van putničkog pristaništa, odnosno na vezu u luci Vukovar. Pristojba za opskrbu naplaćuje se u iznosu od 1,35 € po dužnom metru broda. Prosječna dužina brodova u međunarodnim riječnim krstarenjima je 130 m.
Turističke pristojbe	Turistička pristojba naplaćuje se temeljem Zakona o turističkoj pristojbi i naplaćuje po brodu kada se nalazi na vezu u putničkom pristaništu ili na sidrištu. Visina turističke pristojbe određena je Zakonom u maksimalnom iznosu od 265 €, a točan iznos utvrđuje se odlukom općine/grada na čijem području se nalazi pristanište i prihod je proračuna jedinica lokalne i regionalne samouprave.
Prihvat otpada s brodova	Prihvat otpada s brodova obavlja lokalno komunalno poduzeće na način da se za vrijeme boravka broda na vezu postavi kontejner u koji se zbrine otpad s broda, naplaćuje se po kontejneru i u prosjeku iznosi 133 €/kontejner. U praksi brod koristi u prosjeku 2 kontejnera otpada.
Opskrba vodom	Usluga opskrbe vodom naplaćuje se u skladu s važećim tarifama cijene vode. Prosječna cijena 1 m³ iznosi 1,71 €. Brodovi u prosjeku uzimaju 80 m³ vode ovisno o veličini broda.
Opskrba namirnicama	Posljednjih nekoliko godina u putničkom pristaništu Vukovar uslugu opskrbe namirnicama koriste brodovi kruzing kompanije Viking te se značajan prihod ostvaruje i na lučkoj pristojbi za opskrbu kako je navedeno u opisu stavke prihoda od lučkih pristojbi, obzirom da se opskrba namirnicama ne može zbog nepristupačne lokacije osigurati u samom putničkom pristaništu. Za sada niti jedna tvrtka u Hrvatskoj nema koncesiju za opskrbu kružera namirnicama.
Brodsko agentura	Iznos naplate usluge brodskim agentima ovisan je o mjestu pristajanja broda (udaljenosti od sjedišta broskog agenta), naplaćuje ju brodski agent koji obavlja administrativne poslove za kruzing tvrtku/touroperatora. Iznos usluge obavljanja brodske agenture kreće se između 110,00-150,00 €, dakle prosječno 130,00 € i naplaćuje se po brodu.
Obavljanje revizije	Iznos usluge revizije, dolaska službenika na brod (MUP i Carina) s ciljem obavljanja pograničnih procedura, ovisan je o udaljenosti mjesta obavljanja revizije (putničkog pristaništa) od mjesta sjedišta službi revizije. Ova usluga naplaćuje se po izlasku jednog službenika s troškom goriva po prijađenom kilometru udaljenosti te u prosjeku iznosi 50,00 € po reviziji.
Organizirani izlet	Iz analize provedene u sklopu istraživanja proizlazi prosječna cijena izleta koji je uključen u osnovni program od 50,00€, odnosno prosječna cijena izleta koji je rezerviran za vrijeme krstarenja od 35€. U cijenu izleta je uključen prijevoz od pristaništa i povratak na ukrcaj, usluga turističkog vodiča, ulaznice u muzeje i organizirane koncerte, ručak ili snack kao i sve ostale turističke usluge i aktivnosti u destinaciji.
Osobna potrošnja putnika	Prema podacima dobivenim iz anketnog upitnika provedenim u sklopu izrade ovog dokumenta, prosječna potrošnja putnika u destinaciji iznosi 9,50 €.
Osobna potrošnja posade	Prosječan broj članova posade na riječnom kruzaru je 35, a prema dostupnim informacijama turističkih agencija i brodskih agenata prosječno 1/3 članova posade izlazi na kopno (12). Članovi posade u destinaciji najčešće obavljaju kupovinu za osobnu potrošnju i koriste se uslugama ugostiteljskih objekata. Prema podacima dobivenim iz anketnog upitnika provedenim u sklopu izrade ovog dokumenta, prosječna potrošnja posade u destinaciji iznosi 22,40 €.

Mogućnost dodatnih prihoda	
Opskrba električnom energijom	<i>U dosadašnjoj praksi na putničkim pristaništima u destinaciji koristile su se samo usluge prihvata otpada, opskrbe vodom i namirnicama, dok brodovi na vezu nisu imali potrebe za opskrbom električnom energijom. Prihod od opskrbe brodova električnom energijom dodatni je potencijalni prihod od međunarodnih riječnih krstarenja i sukladno zahtjevima za smanjenjem ugljičnog otiska u kruzing industriji biti će obavezno isključivati motore tijekom boravka na vezu i koristiti obalni elektro-priključak.</i>
Opskrba gorivom	<i>Opskrba gorivom je usluga koja se trenutno ne pruža niti u jednom od putničkih pristaništa i luka na unutarnjim vodnim putovima RH. Na riječnim kruzerima prosječne dužine od 110 do 135 metara uobičajeni volumeni spremnika za gorivo su u prosjeku između 120 do 140 m³, odnosno 100-120 tona goriva. Uzimajući u obzir prosječnu zapreminu od 110 t goriva po spremniku prosječno se jednom opskrbom punog kapaciteta može ostvariti prihod od 150.000 – 200.000 €.</i>

Iz prethodno opisanih i prikupljenih podataka može se izraditi procjena ukupnih prihoda od međunarodnih riječnih krstarenja po jednom pristajanju, a temeljem čega se može procijeniti i godišnji prihod u destinaciji.

Tablica 1: Prihodi od međunarodnih riječnih krstarenja

Prihod od međunarodnih riječnih krstarenja po brodu				
Vrsta prihoda	Stavka	Količina	Cijena (€)	Prihod (€)
Lučka pristojba prihvata/otprega putnika*	Putnik	145	1,99	288,55
Lučka pristojba opskrba brodova**	m dužni	130	1,35	175,50
Turistička pristojba***	Brod	1	265,00	265,00
Brodsko agentura	Brod	1	130,00	130,00
Usluga revizije	Brod	1	50,00	50,00
Prihvata otpada	Kontejner	2	133,00	266,00
Opskrba vodom	m ³	80	1,71	136,80
Cijena izleta****	Putnik	120	50,00	6.000,00
	Putnik	25	35,00	875,00
Osobna potrošnja putnika	Putnik	145	9,50	1.377,50
Osobna potrošnja posade*****	Član posade	12	22,40	268,80
Ukupno				9.833,15

* prosječan broj putnika na riječnim krstarenjima

** prosječna dužina riječnih kruzera

*** maksimalni iznos turističke pristojbe

**** razdvojena na udio izleta u osnovnom programu 82,6% i udio dodatnih izleta 17,4%

***** na bazi 1/3 članova posade koji izlaze s broda na lokaciji pristaništa

Iz prikazanih prihoda može se procijeniti da je prihod po jednom riječnom kruzeru 9.833,05 €. Ukupan prihod temeljen je na pretpostavci korištenja svih za sada raspoloživih usluga temeljenih na dosadašnjoj praksi korištenja i potražnji za uslugama u međunarodnim riječnim krstarenjima. Prihod će dakako biti manji ukoliko brod ne koristi sve navedene usluge, odnosno veći ako se usluge koriste u većem opsegu ili se uz navedene uvedu i dodatne usluge. Najveći dodatni prihod moguće je ostvariti kroz opskrbu brodova gorivom i električnom energijom. Treba napomenuti da niti jedno pristanište u Hrvatskoj nije luka ukrajca „home port“, odnosno početna točka krstarenja. Ovakvim programom dodatno bi se ostvarili prihodi o noćenja, opskrbe brodova te dodatne potrošnje putnika

i posade. Osnovni preduvjet za ostvarivanje ovakvih programa su dostatni smještajni kapaciteti visoke kategorije te avio konekcija s drugim zračnim lukama.

Analizom ukupnih prihoda od međunarodnih riječnih krstarenja u destinaciji po jednom pristajanju, može se procijeniti ukupan godišnji prihod destinacije od ove vrste turizma. Za primjer uzmimo promet od 500 pristajanja riječnih kruzera u Hrvatskoj u jednoj sezoni, brojke koje su premašene i u 2019. (588) i u 2022. (513) godini i očekuju se i u sezoni 2023. Prihod destinacije od riječnih krstarenja u prosjeku iznosi 5 mil € godišnje. Ako se s druge strane promotre ukupna ulaganja u gradnju infrastrukture putničkih pristaništa na rijekama Dunav, Drava i Sava (planirano pristanište u Slavenskom Brodu uključeno) od oko 10 mil €, može se zaključiti da su sva ulaganja opravdana.

Zaključno, prihod po jednom pristajanju riječnog kruzera u destinaciji procjenjuje se na oko 10.000 € što godišnje u destinaciju generira oko 5 mil € prihoda. Najviši prihodi su od usluge organizacije izleta te osobne potrošnje posjetitelja. Mogućnosti za dodatne prihode zahtijevaju nova ulaganja u infrastrukturu za opskrbu brodova gorivom i električnom energijom te osiguravanje preduvjeta za polazišnu luku u programima riječnih krstarenja.

10

Zaključak



10. Zaključak

Međunarodna riječna krstarenja poseban su oblik turizma koji se u Hrvatskoj razvija gotovo 20 godina. Uz osnovne preduvjete i ulaganja u pristanišnu infrastrukturu, ova analiza imala je za cilj ukazati na potencijal daljnjeg razvoja ovog turističkog proizvoda kroz prikupljanje informacija o obilježjima turističke potražnje na međunarodnim riječnim krstarenjima Dunavom.

Analizom rezultata provedenog istraživanja kroz statističke podatke o prometu i anketne upitnike, dobiveni su rezultati o socio-demografskoj strukturi putnika, obilježjima krstarenja kao i potrošnji i zadovoljstvu boravka u Hrvatskoj. Analiza rezultata ukazala je na trend povećanja prosječne dobi posjetitelja u odnosu na ranija istraživanja te trend smanjenja potrošnje posjetitelja. Rezultati ukazuju na određene slabosti u upravljanju ovim turističkim proizvodom u destinaciji, a posebice se to odnosi na vrijeme provedeno na kopnu koje nije dostatno za slobodno istraživanje putnika i osobnu potrošnju.

Također, u provedenim intervjuima s ključnim dionicima u pružanju usluga u destinaciji, dobivene su preporuke na unaprjeđenju određenih usluga i aktivnosti u cilju povećanja potrošnje i zadovoljstva putnika. Prije svega nužno je uskladiti radno vrijeme službi za reviziju kako bi se procedure potrebne za iskrcaj putnika provele pravovremeno i produžilo vrijeme boravka na kopnu. Nadalje, ulaskom Hrvatske u Schengen lučke uprave još nisu dobile jasne smjernice za mjesto obavljanja Schengenske kontrole u riječnom putničkom prometu što brodare dovodi u neizvjesnost prilikom sastavljanja novih programa krstarenja za iduću sezonu. Zbog dotrajalosti pristanišne infrastrukture nužna su ulaganja u modernizaciju kao i ulaganja u komunalnu infrastrukturu (prilazi, šetnice, kapaciteti parkinga). Nužne su i izmjene ponuđenih programa izleta sa više opcija i različitih sadržaja jer se iz komunikacije sa touroperatorima može zaključiti da kruzing tvrtke žele jedinstvenu ponudu za svoje putnike. Problem sezonalnosti nije slučaj u riječnom kruzingu obzirom da trendovi ukazuju na produljenje sezone kroz prosinac. No, kroz najpopularnije mjesece krstarenja u proljeće i jesen u destinaciji dnevno boravi na izletu i do 600 posjetitelja, a velike grupe otežavaju kvalitetan primitak posjetitelja na lokacijama i kvalitetno pružanje usluga. Turistički sektor nadalje naglašava važnost koordinacije svih dionika i zajedničke aktivnosti, a prije svega edukacije u prodaji i stranim jezicima.

Kroz analizu se osim rezultata dobivenih kroz anketiranje posjetitelja i intervju s dionicima, obradio putnički promet, programi krstarenja, trendovi i prihodi u riječnim krstarenjima. Brojke pristajanja riječnih kruzera i broj putnika koji destinaciju posjećuju riječnim putem, nastavljaju se kretati u pozitivnom smjeru kao prije pandemijske 2020. godine, a prema najavama za očekivati je daljnji rast i u sljedećim godinama. Nužno je i dalje pratiti trendove i izravno komunicirati sa brodarima i touroperatorima kako bi se programi u destinaciji uskladili s promjenama i novim izazovima u razvoju proizvoda riječnih krstarenja.

Prihodi koje destinacija ostvaruje od međunarodnih riječnih krstarenja više su nego opravdali sva dosadašnja ulaganja u infrastrukturu, a daljnjim ulaganjima te nastavkom edukacije i promocijskih aktivnosti ovaj poseban oblik turizma zasigurno će doprinijeti gospodarskom razvoju cjelokupne regije.

Izvori i literatura

- Strategija EU za Dunavsku regiju – Dunavska strategija
- Europski zeleni plan
- Strategija prometnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje od 2017. do 2030. godine
- Strategija razvoja održivog turizma Republike Hrvatske do 2030. godine
- Strategija razvitka riječnog prometa u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2022. do 2032. godine
- Srednjoročni plan razvitka vodnih putova, luka i pristaništa Republike Hrvatske za razdoblje od 2022. do 2031. godine
- Zakon o plovidbi i lukama unutarnjih voda (NN 144/21)
- Pravilnik o razvrstavanju i otvaranju vodnih putova na unutarnjim vodama (NN 77/11, 66/14, 81/15)
- Akcijski plan razvoja nautičkog turizma, Institut za turizam, 2014.
- Istraživanje stavova i potrošnje posjetitelja s međunarodnih krstarenja Dunavom u Hrvatskoj u 2013. i 2014. godini, Institut za turizam, 2014.
- Studija održivog razvoja riječnih krstarenja, Ancoris d.o.o., 2021.
- Analiza potencijala prekogranične plovidbe s priručnikom o prekograničnim procedurama, Ancoris d.o.o., 2021.
- Analiza ukupnih godišnjih prihoda destinacije od međunarodnih riječnih krstarenja, Ancoris d.o.o., Osijek, rujan, 2020.
- Danube International Programme, Cruise Tourism in the Danube Region - Final Report; Ministry of Tourism of the Republic of Bulgaria, Sofia, Bulgaria, 2019.
- Jászberényi, M., Miskolczi, M.: Danube Cruise Tourism as a Niche Product—An Overview of the Current Supply and Potential; University of Budapest, Institute of Marketing, Budapest, Hungary, June, 2020.
- Horak, S.: Demand for nautical tourism in Europe-case study Croatia; University of Dubrovnik, Dubrovnik, Croatia, 2013.
- <https://www.cruisetradenews.com>
- <https://www.cruise critic.com>
- <https://www.travelpulse.com>
- <https://www.vikingrivercruises.com>
- <https://www.scenic.eu>
- <https://www.croisieurope.travel/en>
- <https://www.avalonwaterways.com>
- <https://www.tui.co.uk/river-cruises>

